

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

***Klass(iska) representationer: Klassmärkta
femininiteter i Fanny Ambjörnssons
avhandling "I en klass för sig"***

Författare: Rebecca Lernesjö
Uppsats Soc 464, 61-80 p
Höstterminen 2004
Handledare: David Wästerfors

Abstract

Författare: Rebecca Lernesjö

Titel: Klass(iska) representationer: Klassmärkta femininiteter i Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig*

Handledare: David Wästerfors

Ämne: Sociologi

Sociologiska institutionen, höstterminen 2004

Bakgrund/Frågeställning: När Fanny Ambjörnssons bok *I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* publicerades 2004 fick den ett mottagande få avhandlingar kan räkna med. Den recenserades och diskuterades i tidskrifter, dagstidningar och på olika myndigheters hemsidor. Ambjörnsson följde under ett år kvinnor på två olika gymnasieprogram; ett studieförberedande (Samhällsprogrammet, S) och ett yrkesinriktat (Barn- och Fritidsprogrammet, BF). Boken avser analysera hur klass, sexualitet och etnicitet spelar roll för konstruktionen av genus. Den är en central intervention inom genusforskningen och som sådan är den intressant att studeras närmare. I den här uppsatsen analyseras hur klassmärkta femininiteter, ett begrepp hämtat från den brittiska sociologen Beverly Skeggs, representeras i Ambjörnssons avhandling; hur ser arbetarklasskvinnorna ut i Ambjörnssons text? Vilka uttryck ges de och vilka attityder och hållningar blir de bärare av – och vad får Ambjörnssons framställningar av arbetarklasskvinnorna för konsekvenser för det projekt hon skriver in sig i?

Syfte: Att genom en närläsning försöka blottlägga de diskursiva framställningar av arbetarklasskvinnor som går att spåra i texten, och problematisera Ambjörnssons etnografiska angreppssätt. Tre teman studeras närmare: beskrivningar av klass, sexualitet samt etnicitet.

Utgångspunkter: Uppsatsen tar sin utgångspunkt i kunskapsfältet cultural studies och dess kritiska etnografi, där begreppet representation står i centrum. Postkolonialt inspirerad forskning samt feministisk forskning med rötter i Bourdieus tankegods skapar en teoretisk grund för analysen. Vidare är Foucaults förståelse av kopplingen mellan makt och kunskap central, liksom Gramscis hegemonibegrepp.

Slutsatser/Resultat: I en avslutande diskussion argumenterar uppsatsen för att Ambjörnsson, trots en intressant och viktig ansats, genom sin text representerar kvinnorna i BF-klassen på ett sätt som kan kopplas till traditionella framställningar av arbetarklasskvinnor som avvikande. Vidare argumenterar uppsatsen för att Ambjörnssons etnografiska angreppssätt avpolitiserar frågor om kön, klass och etnicitet och därmed bidrar till att reproducera de ordningar som avhandlingen avsett utmana.

Nyckelord: Representation, klass, femininitet, etnicitet, ideologi, hegemoni, kultur.

Innehåll

Inledning	4
Representationer av klassmärkta femininiteter	6
Disposition	7
Teoretiska utgångspunkter	8
Begreppet representation	9
Två utgångspunkter: ideologi och diskurs	10
Att förstå makt och samtycke: begreppet hegemoni	12
Textanalys som metod	14
Kvalitativ metod och textanalys	15
En teoretisk ingång till en metodologisk avgränsning	16
Om förståelse och förhållande till texten	16
<i>I en klass för sig</i> – att analysera klass, kön och sexualitet	19
En teoretisk och metodologisk kontext	19
Att studera och representera klass, sexualitet och etnicitet	22
Den andra klassen	23
Klass och sexualitet	28
De tysta andra	32
Klass(iska) representationer: Klass, sexualitet, etnicitet i <i>I en klass för sig</i>	38
Referenser	41

Inledning

Detta är en bok om verklighetens Fucking Åmål. Fanny Ambjörnsson är socialantropolog, och hon har följt några tjejer i två gymnasieklasser under ett år. [...] Fanny Ambjörnsson [visar] hur kvinnoidealen kan variera inom olika grupper och samhällsklasser.

Boken är en blivande klassiker inom såväl ungdoms- som genusforskningen.
Henrik Höjer i Forskning & Framsteg

Et cetera. Så heter den feministiska teorins dåliga samvete. [...] I socialantropologen Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* är just detta ”et cetera” utgångspunkt. Hennes fråga är: Hur blir man kvinna i dag i Sverige, och hur samspelar det kvinnoblivandet med klass och sexualitet? Hennes metod: att under ett år ha följt tjejer med olika klassbakgrund i två olika gymnasieprogram, det yrkesförberedande Barn- och fritidsprogrammet + det studieförberedande Samhällsvetenskapsprogrammet, och sedan analysera vad som sades och gjordes.

Resultat: lysande!

Nina Björk i Dagens Nyheter

När Fanny Ambjörnssons socialantropologiska studie *I en klass för sig – genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* publicerades 2004 fick den ett mottagande mycket få avhandlingar kan räkna med. Den diskuterades i tidskrifter som *Forskning & Framsteg*¹ och *Genus*² men uppmärksammades – och prisades – också i dagspressen.³ Utöver detta väckte avhandlingen intresse i mer officiella sammanhang; den debatterades i Ungdomsstyrelsens tidning *Brus*,⁴ Haninge kommun lade den under rubriken ”Lästips” på sin hemsida⁵ och Myndigheten för skolutveckling recenserade den.⁶ Det mediala fokus som riktades mot Ambjörnssons bok var alltså av ett ovanligt slag. Men så är *I en klass för sig* också en bok som problematiserar kön och identitet – två begrepp som akademi, media och politiska institutioner sedan ett antal år förhållit sig till i en offentlig diskussion kring jämställdhet, könsroller och (kvinno-) ideal.⁷

Det mottagande som *I en klass för sig* fick när den publicerades för bara ett år sedan är dock intressant ur fler aspekter än att boken tycktes bli läst och uppskattad av ovanligt många.⁸ För Ambjörnssons avhandling i socialantropologi diskuterar inte bara kön på ett sätt som kan kopplas till den offentliga jämställdhetsdiskursen; den avser också skapa en förståelse kring

---

¹ *Forskning & Framsteg* nr. 5 2004

² *Genus* nr. 2 2004

³ Se exempelvis DN 040302 och SvD 040429

⁴ *Brus* nr. 2 2004

⁵ www.haninge.se

⁶ Myndigheten för skolutveckling www.skolutveckling.se

⁷ Se exempelvis de los Reyes et al 2002 s. 12ff

⁸ I mitten av december 2004 publicerade tidskriften *Arena* en mycket kritisk recension av Ambjörnssons avhandling, skriven av Paulina de los Reyes. Mitt uppsatsarbete hade då kommit så långt att jag valde att inte lyfta upp de los Reyes kritiska synpunkter i det resonemang som jag för. Även hon konstaterade dock att avhandlingen mötts av en ”förbehållslös entusiasm”. *Arena* nr. 6 2004

betydelsen av klass, sexualitet och etnicitet i konstruktionen av genus.⁹ Den bygger på minst sagt betydelsefull genusforskning: Beverly Skeggs banbrytande *Att bli respektabel – konstruktioner av klass och kön* är kanske den mest framträdande forskningsmässiga utgångspunkten ur ett övergripande teoretiskt men också metodologiskt perspektiv.¹⁰ Andra referenser som återges som hållpunkter eller ramar för det forskningssammanhang som Ambjörnsson placerar sin text i är senare svensk genusforskning (bland andra Mulinari et al 2003, Hagström et al 2000 et cetera) samt nordiska ungdomskulturforskare som hämtat inspiration från Birminghamskolan (bland andra Kleven 1992, Drotner & Rudberg 1993). Vidare beskrivs flera genusforskare med postkolonialt perspektiv som inspirationskällor centrala för avhandlingens ansats att teoretisera genus ur ett klass-, sexualitets- och etnicitetsperspektiv; Spivak 1987, Mohanty 1999 med flera.¹¹

Ambjörnssons bidrag måste förstås som en central intervention inom genusforskningen. Som sådan menar jag att den är intressant ur flera perspektiv. Trots att boken är en avhandling i socialantropologi opererar Ambjörnsson som genusforskare inom ett fält som spänner över många olika discipliner och vars teoretiska bidrag inspirerar forskare inom skilda områden. Att studera de forskningsgärningar som inom ramen för detta fält – genusforskningen - fått ett betydelsefullt genomslag kan således säga mycket om vilka uppfattningar och utgångspunkter som dominerar och skapar förutsättningar för forskningen. En analys av ett enda bidrag skulle, om det betraktades som en relevant och betydelsefull intervention skapat i ett levande forskningssammanhang, kunna belysa viktiga delar av ett helt fält. Min avsikt är att försöka göra just detta: att genom att studera Ambjörnssons avhandling skapa en förståelse av några av genusforskningens utgångspunkter – ett högst relevant projekt eftersom den vetenskapliga analysen, i linje med Foucaults förståelse, också måste riktas mot vetenskapsproducenterna själva.¹² Kanske gäller detta till och med i högre grad de som kan anses tongivande eller särskilt omtalade. Cultural studies-traditionen tillhandahåller flera intressanta teoretiska och metodologiska verktyg som kan användas för att operationalisera en sådan analys, och skapa en förståelse av betydelsebärande framställningar och dess funktioner. Representation är ett av de mest centrala begreppen inom fältet för cultural studies och är också det som står i centrum för min analys; hur representeras klass i Ambjörnssons text – och mera specifikt: hur representeras arbetarklasskvinnor? Med ett av de viktigaste metodologiska verktygen som

---

⁹ Beskrivningen är hämtad från omslaget till *I en klass för sig*

¹⁰ Ansatsen är tydligt kopplad till Skeggs studie men Ambjörnsson diskuterar förhållandet explicit t. ex. på s. 32, 35, 37. Ambjörnsson 2003

¹¹ Ambjörnsson 2003 s. 16ff

¹² Se exempelvis Foucault 1980 s. 109ff

cultural studies tillhandahåller – diskursanalysen – avser jag diskutera de representationer och diskursiva framställningar som går att spåra i hennes text.

Jag har valt att studera *I en klass för sig* just därför att den måste räknas som ett av de mest betydelsefulla bidragen inom svensk genusforskning, men också för att Ambjörnssons projekt är att studera klass och skillnader mellan olika former av (klassmärkta) femininiteter. Som ett av de mest omtalade och uppskattade bidragen på senare år kan man anta att den dels bygger på tidigare centrala forskningsgärningar, dels att den kommer att ha inflytande över framtida forskning; särskilt när det gäller studier som fokuserar på genus utifrån begrepp som klass, sexualitet och etnicitet. *I en klass för sig* förstås i min analys som en manifestering, en artikulation av en diskurs men också som ett aktivt ingripande som delvis kan komma att ge upphov till nya tolkningar. Att min analys grundar sig på en förståelse av Ambjörnssons avhandling som ett uttryck för en rådande diskurs betyder inte att de representationer som går att spåra i hennes text, eller att de epistemologiska antaganden som ligger till grund för avhandlingens själva ansats, är de samma som för den forskning som Ambjörnsson hänvisar till. Det betyder inte heller att dessa representationer eller antaganden dominerar det genusvetenskapliga fältet, som ju förgrenar sig och hämtar inspiration från forskning inom många andra fält. Men det mottagande avhandlingen fått, och den vikt den tillskrivs, gör det relevant att studera Ambjörnssons avhandling utifrån något som skulle kunna liknas vid Alasuutari's "specimen perspective"; ett stycke data som i sig kan ses som ett prov på något större.¹³

Representationer av klassmärkta femininiteter

Det är i ljuset av detta som min frågeställning ska ses. I centrum för analysen står representationer av klassmärkta femininiteter.¹⁴ Syftet är att genom en närläsning av Ambjörnssons avhandling försöka blottlägga de diskursiva framställningar av arbetarklasskvinnor som går att spåra i texten. Hur ser arbetarklasskvinnorna ut i Ambjörnssons avhandling? Vilka uttryck ges de och vilka attityder och hållningar blir de bärare av – och vilka etnografiska angreppssätt är det Ambjörnsson använder för att beskriva dessa kvinnor?

Min analys måste i någon mån ses som en slags kritisk dialog med Ambjörnssons ansats. Flera av de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för min analys använder Ambjörnsson i sin avhandling. Vi delar grundläggande perspektiv och förståelser. Hennes

---

¹³ Alasuutari 1995 s. 61

¹⁴ Begreppet klassmärkt femininitet är hämtat från Skeggs 1999 s. 158

studie hämtar inspiration från brittiska kulturstudier, liksom min analys gör. Vidare är både Foucaults och Bourdieus tankegodts centrala i våra analyser, liksom Beverly Skeggs forskning kring klass och genus. I sin inledning skriver Ambjörnsson att hon genom sin bok hoppas kunna få igång ett inomfeministiskt samtal; min analys kan ses som ett svar på den uppmaningen.¹⁵

Disposition

Jag kommer först att gå igenom de teoretiska utgångspunkter som är centrala för uppsatsens syfte och frågeställning och diskutera begrepp som representation, ideologi, diskurs och hegemoni. Därefter kommer jag att ha en metodologisk diskussion kring hur analysen genomförts, för att sedan övergå till den teoretiska kontext och de metodologiska utgångspunkter som Ambjörnsson menar är konstituerande för avhandlingen (ett avsnitt kallat ”*I en klass för sig: att analysera klass, kön och sexualitet*”). Först efter denna genomgång kommer jag att under rubriken ”Att studera och representera klass, sexualitet och etnicitet” gå in på själva analysen. Efter den följer en avslutande, sammanfattande diskussion¹⁶.

---

¹⁵ Ambjörnsson 2004 s. 16

¹⁶ Uppsatsen kommer att överstiga det rekommenderade sidantalet. Jag menar att en kritisk analys av ett viktigt forskningsbidrag kräver ett visst utrymme; jag har försökt att så kortfattat som möjligt vara så utförlig som möjlig, något jag menar är en förutsättning för att kunna skapa en givande dialog av det slag som Fanny Ambjörnsson uppmanar till i sin bok. Uppsatsens längd är motiverad, hävdar jag, därför att kritiska granskningar i forskningssammanhang alltid måste vara väl underbyggda.

Teoretiska utgångspunkter

[T]he project of cultural studies is a political project which focuses on the way in which cultural industries, institutions, forms and practices are bound up 'with, and within, relations of power'.

Hollows 2000 s. 25

Min analys av Fanny Ambjörnssons avhandling grundar sig på de förståelser och teoretiska utgångspunkter som fältet för cultural studies tillhandahåller, men utgår också från postkoloniala och feministiska forskare (som exempel kan nämnas Stuart Hall, Chandra Talpade Mohanty och bell hooks) och teoretiker som använder Bourdieus kapitalmetaforer och habitusbegrepp som utgångspunkt för feministisk forskning kring klass (Beverly Skeggs). Cultural studies är ett fält som spänner över flera discipliner och som inte är helt enkelt att definiera. Begreppet ”kultur” eller ”kulturell”, som blir den givna översättningen av ”cultural”, syftar här till något mer genomgripande än den allmänna innebörden av ordet. Grunden utgörs av en förståelse av språket som både konstruerande och konstitutivt; en mycket djupare betydelse än den traditionella som reducerar språk och kultur till reflektioner av förhållanden eller relationer.¹⁷ Barker, i likhet med Hollows, åskådliggör ytterligare ett av fältets mest utmärkande drag när han ansluter sig till Hall som argumenterar för

...cultural studies' connections to matters of power and politics, to the need for change and to representations of and 'for' marginalized social groups, particularly those of class, gender and race. [...] Hence, cultural studies is a body of theory generated by thinkers who regard the production of theoretical knowledge as a political practice.¹⁸

I linje med denna precisering som pekar på cultural studies kopplingar till makt och politisk förändring, poängterar bell hooks hur centralt kön och etnicitet är inom detta fält, även om hon varnar akademien för att försöka ersätta feminist studies och black studies med cultural studies. Men cultural studies erbjuder, menar hooks, ett intressant komplement till dessa fält eftersom det ”... calls attention to race¹⁹ and similar issues and gives them renewed academic legitimacy”.²⁰ Här är det dock viktigt att påpeka att det finns en spänning mellan dessa uttalat emancipatoriska perspektiv och den svenska forskning som inspireras av cultural studies.²¹ Fältet är, precis som Sally R. Munt påpekar, brett och rymmer många olika fokus och utgångspunkter.²² Men jag vill med min analys lyfta fram de utgångspunkter som ser fältets teoretiska och politiska projekt; i en sådan ansats är hooks argument viktiga.

---

¹⁷ Barker & Galasinski 2001 s. 1, Alasuutari 1995 s. 2, Bergström & Boréus s. 221

¹⁸ Barker 2000 s. 5

¹⁹ ”Ras” är det uttryck som av helt riktiga skäl används av postkolonialt inspirerade forskare. För enkelhetens skull kommer jag att använda det begrepp som vanligen används i den svenska kontexten, nämligen ”eticitet”.

²⁰ hooks 1990 s. 125

²¹ För en överblick av cultural studies-forskning vid Lunds universitet och Malmö högskola, se Nilsson & Pacheco 2000

²² Munt 2000 s. 3

Begreppet representation

Att använda sig av de teoretiska och metodologiska verktyg som cultural studies tillhandahåller handlar alltså inte bara om att ”ta kultur på allvar”²³ eller att studera rent språkliga praktiker. En betydande del av fältet för cultural studies vilar på en emancipatorisk grund²⁴ och dess analytiska verktyg används för att, med Hollows ord, fokusera på hur olika kulturella praktiker är bundna till specifika maktrelationer. Att studera representationer handlar i linje med detta om att skapa en förståelse av de framställningar som konstruerar mening. Barker och Galasinski väljer att formulera det som att

the construction of any representation of 'reality' is necessarily selective, entailing decisions as to which aspects of that reality to include and how to arrange them. Each selection carries its share of socially ingrained values so that representation is socially constructed.²⁵

Begreppet representation är användbart och viktigt just därför att det fångar hur framställningar som konstruerar mening både är selektiva och bär med sig värderingar. En av de mest grundläggande utgångspunkterna för fältet har varit att kritisera det sätt på vilket etnografi har skapats och frambringa andra former för kunskapsproduktion. Henrietta Lidchis diskussion kring antropologisk kunskap och representation är ett exempel på detta, och utgör grunden för min analys av klassmärkta femininiteter inom genusforskning. Lidchi diskuterar i artikeln ”The Poetics and the Politics of Exhibiting Other Cultures” explicit hur antropologin som kunskap handlar om framställningar och representationer som inte kan förstås fränkopplade politiska och epistemologiska utgångspunkter bundna till den kontext i vilken kunskapen produceras. Hon menar att en antropologisk kunskapsproduktion förutsätter en aktiv process av representation där en kultur konstrueras för (eller åt) en annan kultur. Det som produceras, menar Lidchi, är inte en återspeglning av den andra kulturens ”verklighet” utan just en representation, en diskursiv framställning av kulturen, och Lidchi drar slutsatsen att ”Inevitably, therefore, the task of writing ethnographies has become ‘morally, politically, even epistemologically delicate’”.²⁶

Det är med utgångspunkt i dessa tolkningar som jag använder mig av Ambjörnssons text för att studera genusvetenskapens representationer av ”femininiteter”, och då specifikt sådana som är ”märkta” eller starkt kopplade till föreställningar om klass. Hollows diskuterar

---

²³ Alasuutari 1995 s. 2

²⁴ Jag utgår här från den diskussion hooks för i *Outlaw Culture*, hooks 1994 s. 6, där hon bl.a. skriver ”To arrive at the just, more humane world Stuart Hall envisions cultural studies as having the power to help create, we must be willing to courageously surrender participation in whatever sphere of coercive hierarchical domination we enjoy individual and group privilege. [...] Cultural criticism can be and is a vital location for the exchange of knowledge, or the formation of new epistemologies.

²⁵ Barker & Galasinski s. 65

²⁶ Lidchi 1997 s. 200

feministisk cultural studies-analys och olika former av femininiteter i sin artikel "Feminism, cultural studies, popular culture" och konstaterar där att de feministiska perspektiven inom fältet för cultural studies bidragit till att skapa förståelse av femininitet, "feminin kultur" och genusidentitet, och hur dessa kulturer och identiteter artikuleras inom ramen för specifika maktordningar.²⁷ Men centralt för feministisk cultural studies-analys är också förståelsen av hur genus konstrueras och förändras historiskt och det faktum att det även inom specifika historiska kontexter finns flera olika femininiteter – som Hollows uttrycker det; "one is not just a woman: feminine identities are also cross-cut by class, sexual, 'racial', ethnic, generational and regional identities..."²⁸ Med det som bakgrund är det nödvändigt att kritiskt granska kontinuitet och förändringar i hur dessa femininiteter representerats och förstås inom vetenskapen. Det är ett emancipatoriskt politiskt projekt som syftar till att fånga representationer av klassmärkta femininiteter, om att göra relationer av överordning och underordning kvinnor emellan till centrala frågor att utforskas inom fältet.

Två utgångspunkter: ideologi och diskurs

Chandra Talpade Mohanty konstaterar i sin omtalade artikel "Med västerländska ögon" att genusvetenskapen är ideologisk och ska ses som en del av specifika maktordningar.²⁹ Det är ett resonemang som kan anslutas till Diana Mulinaris diskussion kring begreppen diskurs, ideologi, identitet och medvetande. Mulinari noterar ett språkskifte inom nutida sociologi och genusvetenskap, och menar att det finns en "stark tendens att föredra begreppen diskurs och identitet framför de marxistiska begreppen ideologi och medvetande".³⁰ Mulinari kopplar detta skifte i språkbruk till marxismens "otillräcklighet i sin förståelse av former för exploatering och underordning som står utanför produktionsprocessen".³¹ Hennes analys identifierar hur viktigt det varit för teoretiker att studera mekanismer som står utanför den konkreta produktionsprocessen som får betydelse för exploatering och underordning; en förståelse som är central i ett cultural studies-perspektiv. Genom att delvis knyta an till Bourdieus diskussion i *Distinction* om den roll föreställningar kring och representationer av klass spelar, förstås inom fältet för cultural studies också sådana mekanismer, som ju står utanför produktionsprocessen, som centrala i upprätthållandet av givna maktordningar.³² Den marxistiska utgångspunkten i en sådan tolkning ska alltså inte förbises. Samtidigt handlar det

---

²⁷ Hollows 2000 s. 34

²⁸ Ibid.

²⁹ Mohanty 1999

³⁰ Mulinari 2002 s. 93

³¹ Mulinari 2002 s. 94

³² Bourdieu 1986 s. 483

om en tydlig vidgning av förståelsen av hur strukturer av exploatering och underordning formas och vidmakthålls. Stuart Halls definition av ideologi åskådliggör hur begreppet i linje med en sådan analys breddats inom ramen för cultural studies, men visar också på dess koppling till Foucaults tolkning som ligger längre ifrån den traditionellt marxistiska förståelsen.³³

By ideology I mean the mental frameworks – the languages, the concepts, the categories, imagery of thought and the systems of representations which different classes and social groups deploy to make sense of, define, figure out and render intelligible the way society works.³⁴

Halls definition av ideologibegreppet är svår att skilja från hur begreppet kultur definierats av bland andra socialantropologer, och teoretiker har mot bakgrund av det kritiserat cultural studies-perspektivets förståelser av kultur, ideologi och dess inbördes relationer.³⁵ Särskilt relevant menar jag att Terry Eagletons invändning är, när han argumenterar för att kunskapsfältet cultural studies ”fails to see not only that not all political issues are cultural, but that not all cultural differences are political”.³⁶ Dock menar jag att det i Halls definition – och inom cultural studies-fältet – finns intressanta utgångspunkter som är högst relevanta i ett projekt som mitt, som syftar till att blottlägga representationer och knyta dessa till ideologiskt bundna föreställningar om klass, kön och etnicitet. Det inbördes förhållande som Bourdieu ser mellan representationer och positioner inom produktionsprocessen är dock, menar jag, helt centralt eftersom han slår fast att ramarna för hur representationer konstrueras bestäms av positionerna inom produktionen; ”the latter governs the former”, som han uttrycker det.³⁷

Men det finns ytterligare ett centralt begrepp som inom fältet för cultural studies länkas till begreppet ideologi. Det handlar om en tolkning av språkets centrala funktioner och en teori om diskursens ordning, tydligt inspirerad av Foucault, där diskursen förenar både språk och praktik och åsyftar den kunskapsproduktion som genom språket ger mening åt såväl konkreta ting som sociala praktiker.³⁸ Men Foucault, påpekar Hall, fokuserade inte på mening utan på makt³⁹ och det är också i det perspektivet som begreppet diskurs ska förstås. Det handlar inte om att sätta likhetstecken mellan diskurs och ”norm”⁴⁰ utan istället om att skapa förståelse för språkets funktion i olika maktpraktiker. Foucault argumenterar i *Power/Knowledge* för att

---

³³ Hall 1997 s. 48, Barker & Galasinski 2001 s. 66

³⁴ Hall citerad i Mulinari 2002s. 102

³⁵ Mulinari 2002 s. 102

³⁶ Eagleton 2000 s. 43 Citatet fortsätter: ”And in thus subordinating issues of state, class, political organization and the rest to cultural questions, it ends up rehearsing the prejudices of the very traditional *Kulturkritik* it rejects, which had little enough time itself for such mundane political matters”

³⁷ Bourdieu 1986 s. 483

³⁸ Barker 2000 s. 78

³⁹ ”...’relations of power, not relations of meaning’ were his main concern” Hall 1997 s. 43

⁴⁰ Mulinari 2002 s. 105

...relations of power cannot themselves be established, consolidated nor implemented without the production, accumulation, circulation and functioning of a discourse. There can be no possible exercise of power without a certain economy of discourses...⁴¹

Det är utifrån den förståelsen av maktrelationer och diskurser som jag kommer att närma mig Ambjörnssons text.

Att förstå makt och samtycke: hegemonibegreppet

Foucaults diskussion kring maktrelationer och diskurser har aktualiserats genom feministisk forskning. Begreppet diskurs har där använts för att beskriva hur till exempel subjektspositioner konstrueras; Skeggs kopplar till Foucaults senare texter och skriver att det är diskurser som frambringar subjektspositioner – hur enskilda diskurser ”präglar subjektspositionerna” beror på hur de är ”organiserade genom institutionsstrukturer (som utbildning och media)”.⁴²

Men förutom att begreppet diskurs varit centralt inom feministisk forskning finns ytterligare ett begrepp som kan knytas till tolkningar av maktpraktiker och som används både inom fältet för cultural studies och inom feministisk forskning; den marxistiske teoretikern Antonio Gramscis hegemonibegrepp. Hegemoni syftar till att förstå hur den ideologiska statsapparaten fungerar och förklarar hur en klass kan skapa ideologisk dominans genom att konstruera och organisera konsensus.⁴³ Inom feministisk forskning har begreppet använts för att till exempel analysera olika former av maskulinitet, där man utgått från att ”specifika typer av genusregimer skapar, och reproducerar, specifika former av hegemonisk maskulinitet”, som Mulinari och Neergaard uttrycker det.⁴⁴ Edward W. Said har visat hur betydelsefullt hegemonibegreppet är i sitt verk *Orientalism*, där han på ett tydligt sätt kopplar ihop kultur med makt och hegemoni. Han skriver:

... kulturen [...] opererar i det civila samhället där inflytandet från idéer, institutioner och andra människor inte fungerar genom maktutövning utan genom det som Gramsci kallar samtycke. I varje samhälle som inte är totalitärt får sedan vissa kulturella uttrycksformer övertaget i förhållande till andra, på samma sätt som vissa idéer är mer inflytelserika än andra. Formen för detta kulturella ledarskap är vad Gramsci har benämnt *hegemoni*, ett oundgängligt begrepp för var och en som vill förstå kulturlivet i det industrialiserade Västerlandet.⁴⁵

I artikeln ”The Spectacle of the Other” diskuterar Hall hur Said genom att föra en diskussion kring hegemoni, kultur och representation kopplar ihop Gramsci och Foucault, även om dessa två teoretiker vid en första anblick kan tyckas stå relativt långt ifrån varandra. Hall påpekar att både för Gramsci och Foucault inbegriper makt inte bara rent fysiska eller ekonomiska bojor eller begränsningar utan också kunskap, representation, idéer och ”cultural authority”

---

⁴¹ Foucault 1980 s. 93

⁴² Skeggs 1999 s. 27

⁴³ Gramsci 1977, 1986

⁴⁴ Mulinari & Neergaard 2004 s. 49ff

⁴⁵ Said [1978]2000s. 70ff

(kulturellt ledarskap).⁴⁶ Men Halls kanske viktigaste distinktion i sin tolkning av banden mellan Gramscis och Foucaults analyser är hans konstaterande om att makt inte bara begränsar och förhindrar; makt är produktiv eftersom ”it produces new discourses, new kinds of knowledge [...] it shapes new practices [---] and institutions.”⁴⁷

Inom cultural studies är alla dessa begrepp centrala för att kunna förstå hur specifika maktordningar upprätthålls och reproduceras. Genom att utgå från kunskapsfältet cultural studies och dessutom använda de infallsvinklar och analytiska ramar som postkoloniala och feministiska teoretiker satt upp blir en textnära analys av en central intervention inom ett tvärvetenskapligt akademiskt fält en mycket relevant sociologisk uppgift. Och det är utifrån den förståelsen jag närmar mig Ambjörnssons avhandling om klass, kön och sexualitet i syfte att studera de representationer av klassmärkta femininiteter som går att spåra i hennes text.

---

⁴⁶ Hall 1997b s. 261

⁴⁷ Ibid.

Textanalys som metod

... Yet we know that reading is a highly dynamic process, and the range of possible interpretations is as wide as the reading audience itself.

Fuery & Mansfield 2000 s. 39

Hur går man då tillväga för att genomföra en sådan textnära analys? Jag har tidigare nämnt att diskursanalysen är det redskap som jag kommer att använda mig av, och som också är det som används aktivt inom fältet för cultural studies. Det ligger en självklar skillnad i att förstå begreppet diskurs ur ett rent teoretiskt perspektiv, på det sätt som diskuterats i föregående avsnitt, och att förstå det ur ett metodologiskt perspektiv. En definition på ett teoretiskt plan avslöjar inte hur man identifierar en diskurs och vad den egentligen utgörs av, hur man hittar representationer, hur man kan gå till väga för att blottlägga strukturer i texten. Att det handlar om läsning torde stå klart redan nu, men läsning och textanalys är en process som förutsätter aktivitet och kräver därför en struktur som går att följa. Jag ska nu redogöra för de ingångar jag haft för att genomföra en sådan analys.

Bergström & Boréus konstaterar att diskursanalys fortfarande är en rätt så kontroversiell metod inom samhällsvetenskapen, trots att den används i allt större utsträckning som ett givande analysverktyg inom olika fält.⁴⁸ Genom att närmare studera några exempel på hur diskursanalys använts inom svensk samhällsvetenskaplig forskning lyckas Bergström & Boréus lyfta fram några punkter som är centrala för att förstå diskursanalysens särskilda förutsättningar. I en redovisande metodanalys av statsvetaren Eva Haldéns avhandling *Den föreställda förvaltningen* pekar Bergström & Boréus på att Haldén i sin diskursanalys inte letar efter explicita ideologiska uttryck; det handlar inte om att söka efter åsikter utan om att studera föreställningar, vilket, som Bergström & Boréus konstaterar, är en mycket vidare ansats. För min analys av Ambjörnssons avhandling betyder det att jag inte söker efter explicita värderingar eller högt uttryckta åsikter om feminiteter som är märkta av klass. Istället handlar det om att försöka belysa och åskådliggöra hur Ambjörnssons framställningar är kopplade till representationer som kan härledas till och förstås i en specifik kontext. Rent konkret handlar det om en strukturerad närläsning där jag belyser delar av texten genom att försöka identifiera ett antal vägledande teman. Vilka dessa teman är kommer att beskrivas i samband med att själva analysen presenteras.

En annan viktig poäng som Bergström & Boréus gör när de använder sig av Haldéns avhandling som exempel på hur en diskursanalys kan göras och se ut, är att klargöra att motiv

---

⁴⁸ Bergström & Boréus 2000 s. 221

eller intentioner inte är relevanta för en sådan studie.⁴⁹ Översatt till det material som ligger till grund för min analys betyder det att jag inte studerar Ambjörnssons motiv eller intentioner med den text som hon producerat; det som är relevant är istället det som blir resultatet av hennes framställningar, det vill säga de representationer som Ambjörnssons avhandling förmedlar.

Kvalitativ metod och textanalys

På ett mer övergripande plan för Pertti Alasuutari i boken *Researching Culture* en intressant diskussion kring kvalitativ metod, cultural studies och diskursanalys. Han menar att en viktig del i att använda kvalitativ metod och kulturstudier är att inte utgå ifrån att man måste köpa ett helt koncept när man står inför att välja det sätt på vilket man kommer att genomföra sin studie. Han argumenterar för vikten av ett öppet sinne när det gäller metodologiska utgångspunkter - kvalitativ metod måste inte vara antingen djupintervjuer eller etnografiska fältstudier. Oavsett vilket material man väljer att utgå ifrån - nyhetsartiklar, böcker, reklam eller filmer - är det viktigt att inse att materialet kan studeras och förstås utifrån många olika infallsvinklar och kombinationer av metoder och analyser.⁵⁰ Alasuutaris breda förståelse av hur man kan förhålla sig till sin metod har varit avgörande för hur jag närmat mig materialet i min studie. Inspirerad av feministiska och postkoloniala forskare som framförallt ägnat sig åt textanalyser⁵¹ samt författare som lyft metoddiskussioner med ideologikritiska och textnära utgångspunkter (som just Bergström & Boréus och Alasuutari) har jag studerat Ambjörnssons text genom att fokusera på beskrivningar och framställningar av arbetarklasskvinnor. Det har också varit min avsikt att lyfta fram Ambjörnssons egna informanter, i syfte att skapa en bred och följsam förståelse av hur representationer förmedlas genom texten. Detta är utan tvekan ett snårigt projekt. Hur avgör man vad som är särskilt framträdande, hur förstår man motbilder, och vad får det faktum att man medvetet utelämnar delar av texten för konsekvenser? Den viktigaste ingången till ett sådant projekt talar David Silverman på ett intressant sätt om i sin bok *Interpreting Qualitative Data*. Silverman menar att när det material som ska studeras utgörs av en text, är det kanske allra viktigaste för att kunna göra och förmedla en väl underbyggd analys som uppfyller grundläggande metodologiska forskningskrav, att man ser till att på ett konsekvent sätt och med logisk stringens använda sig av de analyskategorier som ställs upp i syfte att skapa en överblick över texten.⁵² Men han pekar också på det centrala

---

⁴⁹ Bergström & Boréus 2000 s. 238

⁵⁰ Alasuutari 1995 s. 3

⁵¹ Till exempel Hollows (ed) 2000, Mohanty 1999, Said 1978 och Hall (ed) 1997

⁵² Silverman 1993 s. 147

med kvalitativ metod, att inte leta efter det generella utan att förstå det som sticker ut och säger emot. Denna tolkning har varit högst närvarande när jag har genomfört min analys av Ambjörnssons text. Således har jag inte enbart letat efter upprepningar eller framställningar som återkommer; istället har jag försökt tolka och förstå både beskrivningar som förekommer ofta i texten och sådana som går emot dessa.

En teoretisk ingång till en metodologisk avgränsning

Man skulle kunna argumentera för att det behövs ytterligare material för att kunna dra några egentliga slutsatser om representationer av klassmärkta femininiteter inom genusforskning; kan en enda avhandling påstås utgöra tillräckligt material för en analys överhuvudtaget? Jag menar att det gör det, och kopplar därmed min undersökning till en tradition av närläsning av vetenskapliga studier som aktualiserats just inom ramen för feministisk forskning genom Chandra Talpade Mohantys ”Med västerländska ögon”, som analyserar feministiska texter kring kvinnor i tredje världen. Mohanty gör i sin artikel en mycket central poäng genom att påpeka att det inte finns någon opolitisk vetenskap; den feministiska forskningen är skapad och verksam inom ”givna maktförhållanden - förhållanden som den motverkar, omdefinierar och ibland till och med implicit stöder”.⁵³ Att närmare studera den (västerländska) feministiska forskningen är centralt, menar Mohanty, eftersom den är en del av de maktrelationer som gett Väst monopol på ”vetenskaplig kunskap och skapande av ideal”.⁵⁴ Det finns alltså en mycket central poäng med att blottlägga de antaganden som ligger till grund för genusforskningen och de representationer som dominerar fältet; genusforskningen är inte opolitisk eller o-ideologisk - den är en del av en maktordning och som sådan kan den fungera både utmanande och upprätthållande. Fältets mest centrala interventioner blir därmed viktiga källor till analys och kunskap om forskningens förutsättningar och antaganden. Det är en teoretisk insikt som gör närläsningen till ett viktigt metodologiskt verktyg; en förståelse som tydligt kopplar teoretiska utgångspunkter till metodologiska tillvägagångssätt.

Om förförståelse och förhållande till texten

När man genomför intervjuer eller deltagande observation, kan det finnas en poäng med att diskutera sin egen roll som forskare: hur man interagerar, hur man tar plats i materialet genom sina egna förförståelser och sin specifika position, som kan få stor betydelse för hur intervjun eller observationen tar sig ut.⁵⁵ En sådan diskussion kan tyckas vara onödig när det är en text

---

⁵³ Mohanty 1999 s. 196

⁵⁴ Abdel-Malek citerad i Mohanty 1999 s. 197

⁵⁵ Se exempelvis Mulinari & Neergaard 2004 s. 87, Davies & Esseveld 1989 s. 26

som ligger till grund för analys - man interagerar inte gärna med en text på samma sätt som man interagerar med en levande informant. Jag vill ändå problematisera min egen roll och mina förförståelser i min tolkning av Ambjörnssons avhandling, och jag tar min utgångspunkt i Gargi Bhattacharyyas inledande diskussion i artikeln ”Who fancies Pakis? Pamella Bordes and the Problems of Exoticism in Multicultural Britain”, där hon skriver att

Cultural studies is an academic endeavour which relies upon a conception of reading as a privileged mode of understanding the world. [...] This can lead to some difficulty when the reader is implicated in the structure being read. What sort of relation to a text is demanded if you are to read yourself into the story? What if your text is, in part, a version of some section of your life?⁵⁶

Bhattacharyyas diskussion utgår, vilket bör nämnas, i linje med cultural studies-analys från ett utvecklat textbegrepp och åsyftar alltså inte enbart ”text” i den traditionella förståelsen av ordet, men är i allra högsta grad applicerbar på min analys av Ambjörnssons avhandling. Detta kan till exempel kopplas till något så konkret som valet av analysmaterial: att jag valde att studera Ambjörnssons avhandling berodde bland annat på att den granskar en verklighet som ligger nära min egen. Ambjörnssons text handlar, till viss del, om ett avsnitt av mitt eget liv. Som ung vit kvinna med arbetarklassbakgrund kan jag i viss mån läsa in mig själv i de representationer som förmedlas genom Ambjörnssons text. Som feminist kan jag förhålla mig till texten och se den exempelvis som ett plausibelt underlag för förändring. Min egen bakgrund, den sociala och politiska kontext i vilken jag formats, får således betydelse för de tolkningar jag gör av Ambjörnssons text.

Bhattacharyyas frågor är mycket relevanta; hur ska man förhålla sig till en text som delvis handlar om ens egna erfarenheter? Jag skulle vilja hävda att detta alls inte är ett negativt villkor. Utan att inta en ståndpunktsteoretisk hållning, där endast den som, med Skeggs ord, ”har den rätta erfarenheten av förtryck kan tala om det”, menar jag att man inom ramen för den text i vilken man med Bhattacharyyas ord ”läser in sig själv” kan använda sig av erfarenheter på ett berikande sätt, precis som feministiska forskare gjort när de producerat kunskap om de maktordningar som underordnar dem.⁵⁷ En del av min förförståelse är just erfarenheten av att bli representerad som arbetarklasskvinna. Men min egen position, politiskt och socialt, kan inte ensamt förstås som avgörande för hur jag tolkar materialet; jag är inte *bara* en ung vit kvinna med arbetarklassbakgrund och en feministisk övertygelse. Genom att positionera mig teoretiskt och metodologiskt tar jag del av ett forskningsområde och det är utifrån denna position som mina tolkningar ska läsas. Hade jag valt att utgå från ett annat perspektiv än cultural studies, om jag hade stått på en annan teoretisk grund som gett upphov

---

⁵⁶ Bhattacharyya 1999 s. 459ff

⁵⁷ Skeggs 1999 s. 46 Se även DeFrancisco 1997 s. 48ff

till helt andra infallsvinklar och angreppssätt, så hade analysen sett annorlunda ut, trots att mina erfarenheter varit de samma. Jag menar att erfarenheter är relevanta i all kunskapsproduktion, men ställer upp på Beverly Skeggs klargörande metodologiska diskussion där hon utifrån exemplet kön skriver att

jag vill hålla fast vid erfarenheten som ett medel för att förstå hur kvinnor besätter kategorin 'kvinnor', en kategori som är klassindelad och rasindelad och uppkommer ur maktförhållanden och genom kamp tvärs igenom tid och rum. Jag vill dock inte argumentera för erfarenheten som ett fundament för kunskap, ett sätt att upptäcka och lokalisera den riktiga och äkta 'kvinnan'. Inte heller vill jag hävda att vi måste ha erfarenheter innan vi kan inta en ståndpunkt. Erfarenheten genomsyrar vårt positionstagande och vår produktion av positioner, men den fixerar oss inte i vare sig tid eller rum.⁵⁸

---

⁵⁸ Skeggs 1999 s. 49

***I en klass för sig* – att analysera klass, kön och sexualitet**

I en klass för sig ger en alldeles unik inblick i tjejers vardag och villkor. Under drygt ett år följde Fanny Ambjörnsson ett trettiotal tjejer mellan 16 och 18 år, på två skilda gymnasieprogram. Två klasser med olika syn på sig själva och andra. Fram växer en bild som är mer komplicerad än den vi vanligtvis möter i medierna. Vi får veta hur tjejer både upprätthåller och utmanar föreställningar om den 'normala' tjejen. Vi får också en förståelse för vilken roll klass, sexualitet och etnicitet spelar i skapandet av genus.

Från omslaget till *I en klass för sig*

Fanny Ambjörnssons avhandling i socialantropologi publicerades våren 2004. Att den fick ett genomgående positivt mottagande och dessutom uppmärksammades på ett sätt som är få akademiska avhandlingar förunnat står klart när man går igenom recensioner och omnämmanden i allehanda magasin, dagstidningar och hemsidor. Tongivande feministiska debattörer gav den högsta betyg: Nina Björk kallade den ”lysande” i Dagens Nyheter och Maria-Pia Boëthius skrev i LO-tidningen att den var ”strålande” och att hon ”älskade” flickorna som citeras i boken.⁵⁹ Men vad var det då som gjorde feminister, samhällsdebattörer, myndighetspersoner och forskare så lyckliga? Vad var det egentligen Fanny Ambjörnsson gjorde när hon skrev *I en klass för sig*? Jag kommer här att försöka placera in Ambjörnssons text i en forskningsmässig kontext; ett förankrande som naturligtvis utgår från Ambjörnssons redogörelse av de inspirationskällor som hon själv menar varit betydelsefulla för hennes studie.

En teoretisk och metodologisk kontext

En av de tydligaste utgångspunkterna är kopplingen mellan genus och sexualitet, där Ambjörnsson tar avstamp i den frånvaro av ett integrerat sexualitetsperspektiv inom den ”feministiska huvudfåran” som hon menar kan kopplas till historikern Yvonne Hirdmans inflytelserika teori om genussystemet.⁶⁰ Ambjörnsson pekar på att sexualitetsperspektivet trots allt fått visst inflytande inom den svenska genusforskningen på senare år, även om den etablerade forskningen framförallt riktat in sig på att studera frågor om arbetsdelning, lagstiftning, välfärd et cetera. Ambjörnsson gör det tydligt att hennes projekt är annorlunda; hon vill, genom att ”utreda hur de relationer, riktningar, begär och umgängesformer genom vilka vissa personer blir tjejer, skapas inom ett heteronormativt ramverk” kunna ”teoretiskt [...] bidra både till forskningen om unga kvinnors identitetsskapande och till ett svenskt inomfeministiskt samtal”.⁶¹ Med avsikt att, som hon säger, undersöka hur feminina

⁵⁹ Dagens Nyheter 040302 och LO-tidningen nr 11 2004

⁶⁰ Ambjörnsson 2004 s. 16ff. Om Hirdmans teori om genussystemet, se Hirdman 1988

⁶¹ Ibid.

genuspositioner skapas inom ramarna för en heteronormativ ordning, använder hon flickforskningen som grund för att förstå hur sexualitet och genusskapande hänger ihop.

Men kön studeras inte som en avskild kategori. Det som står i centrum i Ambjörnssons studie är inte skillnaden eller förhållandet mellan män och kvinnor i första hand; Ambjörnsson, influerad av bland andra postkoloniala teoretiker (Spivak 1987 är ett exempel, Mohanty 1999 ett annat), vill istället fokusera på hur ”människor formas genom ständiga processer av skillnadsskapande [...] hur genus samverkar med andra strukturerande principer, såsom exempelvis klass, sexualitet, etnicitet och ålder”.⁶²

När Ambjörnsson väljer att studera hur genus skapas tittar hon alltså i första hand inte på hur kvinnor och män förhåller sig till varandra; Ambjörnsson väljer istället att studera två olika grupper av kvinnor⁶³ och dess inbördes relationer. Hennes val baseras på en vilja att studera dels genus och sexualitet, dels klassrelationer - i vilka enligt Ambjörnsson skillnadsskapandets praktiker framstår som allra tydligast. Liksom Skeggs konstaterat tidigare pekar Ambjörnsson på hur klass i det närmaste försvunnit ur feministisk analys under de senaste decennierna.⁶⁴ Och Ambjörnssons främsta inspirationskälla är just Beverly Skeggs, vars inflytelserika verk *Att bli respektabel – konstruktioner av klass och kön* (1999) har sina teoretiska rötter i brittisk kulturforskning och framförallt i Pierre Bourdieus tankegod. I Skeggs studie följs under 12 år 83 vita arbetarklasskvinnor, inskrivna på olika omvårdnadskurser vid ett lokalt college i nordvästra England. Genom att använda sig av begreppet respektabilitet kan Skeggs blottlägga mekanismer som syftar till att göra vissa grupper till ”de andra” och patologisera dem; hon lyckas visa på hur respektabilitet är ett av de mest utmärkande tecknen på klasstillhörighet och hur stor betydelse det fått för att representera arbetarklassen (svart och vit, som Skeggs påpekar) som farlig, förorenande, hotande, revolutionär, patologisk och respektlös.⁶⁵

Ambjörnsson följer under ett år kvinnor på två olika gymnasieprogram, ett med teoretisk inriktning (Samhällsvetenskapliga programmet, förkortat S), och ett med praktisk inriktning (Barn- och Fritidsprogrammet, förkortat BF). Den gymnasieskola på vilket Ambjörnssons

---

⁶² Ambjörnsson 2004 s. 26

⁶³ Ambjörnsson väljer att kalla kvinnorna i studien för tjejer, framförallt för att det är det begrepp som ungdomarna själva använder. Även om jag sympatiserar med Ambjörnssons val kommer jag att använda ordet kvinnor, för att tydligare koppla min analys till teoretiker och forskare som tidigare studerat representationer av kön och klass.

⁶⁴ Skeggs 1999 s. 17, Ambjörnsson 2004 s. 31

⁶⁵ Skeggs 1999 s. 9

huvudsakliga fältarbete tar plats ligger i en förort nära Stockholm. Hennes val av program grundar sig på en vilja att få tillgång till elever med olika socioekonomisk status. Även om hon ser problem med att låta två olika gymnasieklasser representera två samhällsklasser (eller skikt inom en klass för att vara noggrann) menar hon att jämförelsen, ständigt närvarande inom antropologin, fungerat som ett sätt att blottlägga ”kulturmönster som annars svårligen låter sig avslöjas”.⁶⁶ Det är dock inte någon särdeles symbolisk kontrastering Ambjörnsson menar sig göra; grupperna framstår redan enligt henne som relativt väl avgränsade och åtskilda. Fördelarna med att dela in grupperna är, argumenterar Ambjörnsson, större än de nackdelar som en sådan indelning kan tänkas föra med sig:

Att jag, trots farorna med jämförelser, valde att studera dessa två grupper, två gymnasieklasser med olika inriktning, berodde inte enbart på min egen första fascination av (de direkt synliga) olikheterna dem emellan, eller på de ’klarare ögon’ och tydligare mönster jag tyckte jämförelsen kunde ge. [...] [Jag vill] göra en politisk poäng av att huvudsakligen tala om två enhetliga samhällsklasser.⁶⁷

Och det är precis här som min analys tar sin början; i Ambjörnssons provisoriskt abstraherade klasser, i de skillnader som hon tycker sig se och fascineras av, i dessa olikheters själva kärna.

---

⁶⁶ Ambjörnsson 2004 s. 37

⁶⁷ Ibid.

Att studera och representera klass, sexualitet och etnicitet

Precis som mitt eget fält, litteraturvetenskap, baseras [---] antropologin på annanhet och skillnad, på den livliga, informativa drivkraft den får av det som är annorlunda eller främmande, 'djup friskhet' ['deep-down freshness'] med Gerard Manely Hopkins uttryck. De här två orden, 'skillnad' och 'annanhet' har vid det här laget fått talismaniska egenskaper. [...] Men det mest slående med 'annanhet' och 'skillnad' är, som med alla allmänna termer, hur grundligt de bestäms av sina historiska och världsliga sammanhang. [...] Fetischeringen och det obevekliga celebrerandet av 'skillnad' och 'annanhet' kan [---] ses som en illavarslande trend. Den antyder inte bara vad Jonathan Friedman kallat 'spektakulariseringen av antropologin' varigenom 'textualiseringen' och 'kulturaliseringen' av samhällen sker utan avseende på politik och historia utan även av det tanklösa tillägnet och översättningen av världen genom en process som trots alla bedyranden om relativism och uppvisningar i kunskapsteoretisk omsorg och teknisk expertis, inte enkelt kan skiljas från imperieprocessen.

Said 2001 s. 31ff

Fanny Ambjörnssons studie tar, i klassisk socialantropologisk anda, sin utgångspunkt i en jämförelse mellan två olika grupper av kvinnor. Det är skillnaden mellan dessa två grupper som framstår tydligast i texten; Ambjörnsson erkänner villigt att hon är fascinerad av den, och att det delvis är den som är avhandlingens själva fokus.⁶⁸

Vilka uttryck får då dessa skillnader, hur se de ut? Ambjörnssons empiri - och hennes analys - visar att de täcker in åtskilliga områden: kläder, språkbruk, känslor, sexliv, åsikter, preferenser, förutsättningar. Bland de allra första observationerna som Ambjörnsson gör, precis när hon kommit ut på fältet, är hur olika dessa två grupper av kvinnor klär sig. Kvinnorna i S-klassen ser "måttfulla" ut:

I kläder som framförallt premierade det måttfulla, noggrant uttänkta, men ändå vardagliga... Iklädda snävt skurna jeans, gympaskor eller läderstövlar, figurnära tröjor i ljusa färger som inte visade 'alltför' mycket, och måttfullt sminkade och smyckade. (s. 52)

Kvinnorna i BF klär sig på ett annorlunda sätt. Deras sminkning är exempelvis inte "måttfull" utan "omsorgsfull":

Kläderna hon bar sträckte sig från löst hängande träningsoveraller till rejält uringade tröjor, tajta linnen och stretch-byxor. Flertalet av dem var piercade på fler ställen än enbart öronen. Ansiktena var ofta omsorgsfullt sminkade med noppade, påmålade ögonbryn och mascara. (s. 53)

Också språkbruk och uppförande skiljer sig åt mellan grupperna i Ambjörnssons studie. Kvinnorna i BF är enligt Ambjörnsson "närmast burdusa" (s. 53) medan S-kvinnorna är "mjuka, måttfulla, vänliga" (s. 52):

Om den generaliserade bilden av S-tjejen handlade om måttfullhet, kontroll och vänlig tillgänglighet, såg en karakteristik av BF-tjejen väsentligt annorlunda ut... I stort sett alla tjejer - utom Samira, som med sin utländska härkomst och sjalbeklädda huvud var den enda som radikalt avvek från mönstret - använde sig av ett språk kryddat av svordomar, sexuella anspelningar, och skämt om prutt och bajs. Språket kompletterades av ett rörelseschema som närmast kan beskrivas som traditionellt maskulint. (s. 53)

Att det alltså råder stora skillnader mellan dessa två grupper är något som Ambjörnsson visar genom hela sin studie; skillnaden är det ständiga temat i hennes text. Antropologins

---

⁶⁸ Ambjörnsson 2004 s. 35

traditionella fokus på skillnad är något som postkoloniala teoretiker kritiserat. Edward Said exempelvis hävdar att antropologins hela grund utgörs just av fokus på annanhet och att detta i själva verket fungerar upprätthållande för de maktordningar som definierar och underordnar dessa ”andra”.⁶⁹ Samtidigt menar Ambjörnsson att hennes fokus på skillnad måste förstås i förhållande till det projekt som postkolonialt inspirerade feministiska teoretiker haft sedan början av 1980-talet, då den västerländska feminismens universella kategori ”kvinna” började ifrågasättas; en kategori som framförallt var skapad utifrån vita medelklasskvinnors erfarenheter.⁷⁰ Att erkänna och förstå skillnader mellan olika grupper av kvinnor, framförallt dem mellan å ena sidan vita, privilegierade och å andra sidan arbetarklass- och/eller icke-vita kvinnor var en av de allra viktigaste projekten för dessa teoretiker; insikten om hur centralt det var att erkänna att kvinnors erfarenheter såg olika ut beroende på exempelvis klass och etnicitet var en av de mest omvälvande för den feministiska rörelsen och för genusforskningen. Ambjörnssons fokus på skillnad kan därför ses som en teoretisk positionering och ett ställningstagande för dessa perspektiv och insikter. Jag menar att det häri finns en mycket avgörande spänning, mellan att å ena sidan studera skillnader som grundas i sociala relationer av överordning och underordning, och att å andra sidan se på skillnad i termer av fixerade kulturella egenskaper. Jag kommer att, genom att närmare studera tre teman – beskrivningar av klass, sexualitet samt etnicitet – göra en analys av hur Ambjörnssons förhållningssätt ser ut, och vad den får för konsekvenser.

Den andra klassen

Under Ambjörnssons fältarbete har det uppstått ett rykte på skolan. I både BF-klassen och S-klassen sprids en uppfattning om att Ambjörnsson egentligen är ute efter att studera S-klassens kvinnor (s.46). Ambjörnsson ställer sig undrande inför denna tolkning; för henne är det självklart att hon studerar och jämför grupperna med varandra, att hon är lika intresserad av dem båda. Men hon har vissa problem med att få tillträde till BF-gruppen (s. 45). Ambjörnsson drar slutsatsen att det har med hennes egna position att göra, den som tydligt ligger närmare kvinnorna i S-klassen. Hon har delvis samma bakgrund som flera av dem och ser också mera ut som de gör; hennes kläder liknar deras (s. 45). Hon möts med skepsis av kvinnorna i BF, och med kramar av kvinnorna i S-klassen (s. 58). Det första mötet med en kvinna ur BF blir också annorlunda än det med kvinnor ur S-klassen:

Vid en pelare utanför biblioteket står två tjejer och tittar nyfiket på mig. Det syns uppenbarligen att jag inte hör till skolan. De viskar sinsemellan och den ena pillar lite vänskapligt på den andras halsband. Båda bär tajta linnen i pastellfärger med tunna axelband, koftor hängda ovanpå axlarna, jeans, gympaskor och håret ordentligt uppsatt i tofs. [...]

---

⁶⁹ Said 2001 s. 30ff

⁷⁰ Ambjörnsson 2004 s. 25 och hooks 1990. Se även Spivak 1987, Spivak 1999

Det är första gången jag testat idén på de tjejer som är måltavla för min undersökning. De svarar genast och med stort intresse: 'Nej, *guud* vad intressant!' utbrister den ena av dem. [...] Tillmötesgående, intresserade, aningen tillbakadragna och samtidigt nyfiket kontaktsökande. Vanliga, vänliga och tillgängliga. [...] Detta intryck var något som huvudsakligen bekräftades när jag, några månader senare, kom tillbaka för att inleda fältarbetet. (s. 51)

Ambjörnssons första kontakt med kvinnor ur S-klassen framstår som odramatiskt; hon är inne på skolan och märker att två kvinnor tittar "nyfiket" på henne. Det är två kvinnor som uppvisar vänlighet mot både henne och varandra; de är "vanliga", "vänliga", "tillmötesgående". De framställs som ordentliga och lugna; de har håret "ordentligt" uppsatt, de är "nyfiket intresserade" men "tillbakadragna". Det är den allra första presentationen av kvinnorna i Ambjörnssons studie, och det är en bild som kommer att ställas i skarp kontrast till hennes nästa möte; det med kvinnorna i BF-klassen.

Veronica, som var åtminstone två storlekar större än de tjejer jag hittills koncentrerat mig på, kom klampande genom korridoren. Närmast ingenting i hennes uppenbarelse påminde om S-tjejerna. Kanske var det hennes Buffalo-skor som fick henne att liksom strutta och klampa fram på en och samma gång. Kanske var det hennes sätt att självmedvetet puta med bröstet samtidigt som hon inte verkade bry sig nämnvärt om att hennes supertajta byxor tillät magen att välla över betänkligt.

Det visade sig att Veronica gick Barn- och Fritidsprogrammet, i en klass med nio andra tjejer, av vilka ungefär hälften var av hennes kaliber. (s. 52)

Två klasser, två helt olika typer av kvinnor. Det första temat som jag kommer att studera är beskrivningar av klass, och mera specifikt hur Ambjörnsson beskriver de unga kvinnor som går BF-programmet, och som i Ambjörnssons text är av en alldeles speciell "kaliber".

Ambjörnssons skildring av sitt allra första möte med en kvinna ur BF-klassen är intressant ur flera perspektiv. Det är en inledande observation, en beskrivning som senare i texten kommer att utvecklas och göras mer komplex. Samtidigt kan den sägas ge en avslöjande bild av Ambjörnssons blick. Alla de adjektiv med vilka kvinnorna i Ambjörnssons text blir beskrivna och uppmålade för läsaren, berättar om hur Ambjörnsson ser dessa kvinnor, från vilken position hon tittar. Dessa beskrivningar utgör representationer, konstruerade genom strukturer, maktrelationer, diskurser och också lästa genom detta nät av ordningar som skapar ramar för hur vi tolkar framställningar. Så är det också en representation som på flera sätt har tydliga band till traditionella beskrivningar av de femininiteter som, märkta av klass, räknats som avvikande. Veronica är stor, rent av tjock; hennes mage väller över och hon går inte i korridoren, hon "klampar" och "struttar" – möjligen på grund av sina skor. Fetma är något som ofta kopplas just till arbetarklassen, och som tolkas som att underklassen lider brist på kontroll eller disciplin.⁷¹ I Ambjörnssons framställning är arbetarklasskvinnan Veronica också omedveten, alternativt likgiltig inför sin övervikt, om magen som väller ut. Däremot är hon, slår Ambjörnsson fast, medveten om sina bröst, och dem "putar" hon aktivt med. Veronicas sätt att gå är också det en observation som kan knytas till framställningar av

⁷¹ Se exempelvis Lubelska 2001, Lovejoy 2001

arbetarklasskvinnor som oförmögna att föra sig; sociologen Stephanie Foote diskuterar detta i sin artikel "Making Sport of Tonya", som handlar om konståkerskan Tonya Harding, vars "maskulina" gångstil upprörde åskådare och konsekvent kopplades till hennes arbetarklassbakgrund.⁷²

Veronica är alldeles speciell i Ambjörnssons framställning. Det finns nästan ingenting som förbinder henne och de kvinnor som Ambjörnsson träffat ur S-klassen. Skillnaden är, visar det sig, i själva verket gigantisk; Veronica är inte bara olik, hon och ungefär hälften av hennes klasskamrater är enligt Ambjörnsson av en helt egen "kaliber", en helt egen sort. Det är i första hand inte en skillnad som handlar om erfarenhet eller position; skillnaden ligger istället i uppträdande och utseende. Att markera sådana skillnader kan närmast sägas vara en antropologisk tradition när det gäller studier av "andra"; att exempelvis "läsa kroppar" för att leta bevis för eller exempel på annanhet var något antropologer och etnografer sysselsatte sig med redan när "Hottentott Venus" anlände till England 1819. Etnografer ägnade bland annat särskild uppmärksamhet åt den afrikanska kvinnans rumpa, som tydligen var större än dåtida engelska kvinnors dito.⁷³ Men Ambjörnssons läsning av BF-kvinnornas kroppar stannar inte vid deras utseende eller sätt att gå i korridoren. Också deras sätt att sitta noteras:

De klampade i korridorerna, hängde lealösa över bänkarna i klassrummet och vickade provokativt på stolarna tills de var nära att ramla över. I jämförelse med andra tjejer i skolan utstrålade de alltså både en sexuell tillgänglighet och en i det närmaste upprorisk kaxig vårdslöshet. (s. 53)

Det råder ingen tvekan om att det ska till en oerhört skarpsynt etnograf för att avgöra huruvida någon vickar "provokativt" på en stol eller helt enkelt bara "vickar" på en stol. Vari skillnaden ligger berättar heller inte Ambjörnsson. Hur kopplingen mellan vickning på stolar och sexuell tillgänglighet ser ut förblir även det oklart. Ambjörnssons inledande beskrivning av arbetarklasskvinnorna i sin studie är fylld av adjektiv som traditionellt använts för att beskriva arbetarklasskvinnor, vita och svarta⁷⁴. De tar stor plats och "klampar" i korridoren, de sitter inte i bänkar utan hänger "lealösa" över dem, som vore de rakt igenom lata. De är provokativa, kaxiga, vårdslösa, upproriska, och de utstrålar till skillnad från kvinnorna i S-klassen en sexuell tillgänglighet. Det förblir oklart i Ambjörnssons studie varifrån denna utstrålning kommer, vad i deras uppträdande eller utseende som gör att Ambjörnsson kan upptäcka den, men sexualitet är, som vi ska se, ett tema som Ambjörnsson återkommer till. Dock står det klart att Ambjörnssons beskrivningar har tydliga kopplingar till traditionell

---

⁷² Foote 2003 t. ex. s. 4, 11, 13

⁷³ Hall 1997b s. 265

⁷⁴ "Svart", "black", är det ord som används både av Beverly Skeggs och bell hooks för att benämna icke-vita kvinnor; jag har för enkelhetens skull valt att ibland ta in denna benämning för att beskriva alla de kvinnor som inte räknas som vita.

representation av arbetarklasskvinnor; de ord som används i hennes skildring är nästan de exakt samma som Skeggs identifierar som centrala i historiska diskursiva framställningar av den avvikande arbetarklasskvinnan.⁷⁵

Att kvinnorna i BF-klassen förstås som avvikande, inte bara av Ambjörnsson i hennes första möten med dem, diskuteras tidigt i texten.

S-tjejernas sätt att uppträda uppfattades alltså ofta som både mer förväntat och normalt av såväl lärare som merparten av skolans elever. De beskrevs som 'normala' i relation till den tänkt avvikande, som 'vanliga' i motsats till det 'överdrivna'. Detta kan till viss del förklaras med att deras beteende också var mer normalt i bemärkelsen mer allmänt förekommande i skolan. I den årskull jag följde var det enbart ca 30 % av eleverna som gick ett yrkesförberedande program (BF eller HP [Handelsprogrammet]). Tjejerna i BF-klassen stod alltså ut som undantag, som tydliga avvikelser från de sätt på vilka flertalet av skolans tjejer betedde sig. (s. 56-57)

Ambjörnsson, som inledningsvis positionerat sig i ett emancipatoriskt projekt där skillnad i första hand handlar om erfarenheter och konkreta positioner, beskriver här hur kvinnorna i BF tolkas som avvikande av inte bara andra elever utan också lärare. Ambjörnsson visar tydligt hur konstruktionen av en hegemonisk femininitet hänger ihop med föreställningar om klass. Det är en observation som också hämtar kraft från cultural studies lingvistiskt influerade förståelse av hur mening konstrueras genom binära poler vars inbördes relation är den av dominans/underordning. Således betyder "vit" ingenting om det inte finns "svart", och "överklass" ingenting om det inte finns "underklass".⁷⁶ Samtidigt är de läsningar som Ambjörnsson gör av till synes vardagliga och, framförallt, vanliga uppträden i en gymnasieskola (som att vicka på stolen eller hänga över en bänk) i allra högsta grad uttryck för tolkningar som inte går utanför de diskursiva framställningar av arbetarklasskvinnor som man inom det fält som Ambjörnsson skriver in sig i velat upplösa. De egenskaper och uttryck hon utan vidare tillskriver kvinnorna i BF-klassen utgör selektiva men värdeladdade representationer, i linje med traditionella diskursiva framställningar av arbetarklasskvinnor. Ambjörnssons beskrivningar blir därför svåra, för att inte säga omöjliga, att passa in i det projekt som hon menar att hon är en del av; vikten av att inte förmedla representationer av den typ som historiskt sett skapat arbetarklasskvinnor och andra underordnade grupper som avvikande har poängterats om och om igen, inom den postkoloniala forskningen och inom fältet för cultural studies.⁷⁷ Ambjörnssons observationer är inte oproblematiska "första intryck", de är betraktelser utifrån en privilegierad position; de är inte objektiva eller neutrala – de är ideologiska. Att med en enda blick kunna avgöra vad någon har för avsikt med att vicka på stolen, huruvida en person är omedveten om sin mage men medveten om sina bröst, att bestämt kunna hävda att visst agerande innebär att man utstrålar sexuell tillgänglighet eller

⁷⁵ Skeggs 1999 t. ex. s. 12, 13, 15, 73, 159, 228

⁷⁶ Hall 1997b s. 235

⁷⁷ Se exempelvis Skeggs 1999 s. 254, hooks 1994 s. 153 och 173, Barker 2000 s. 5, Hall 1997b s. 274

inte, är att inte bara studera utan också att representera. Som vi ska se är det något som också fortsättningsvis är närvarande i Ambjörnssons text.

På min direkta fråga lägger Karin i S-klassen huvudet på sned och tittar forskande på mig. 'Ja, vill du veta vad folk *egentligen* tycker?' säger hon långsamt. Jag nickar. 'BF är såna som har savannbyxor där stringtrosorna syns igenom, värsta råsminkningen. >Tjaba< och så, de försöker vara coola. De har inte samma trygghet hemifrån och därför får de attityd. Som att de vill ha uppmärksamhet genom sina tajta byxor.' Hon tar en paus och betraktar mig noggrant. [...] 'Hur många [sambällselever] har blivit gravida om man jämför med BF? Vi har mognat ifrån det.' S. 54-55

I det här citatet samtalar Ambjörnsson med en kvinna ur S-klassen. Kvinnan redogör för vad "folk" tycker om kvinnorna i BF och ger en bild som till viss del stämmer överens med Ambjörnssons inledande beskrivning: de tajta byxorna, den framträdande sminkningen, deras "attityd". Kvinnan ur S-klassen insinuerar att flera av kvinnorna i BF-klassen blivit gravida – hur det förhåller sig med den saken förblir oklart. Ambjörnsson ställer nämligen inga frågor till kvinnorna i BF-klassen som berör det som sägs i det här citatet. Inte om de verkligen "försöker vara coola", inte om de känner sig otrygga, inte om de verkligen längtar efter uppmärksamhet och i sådana fall tror att tajta byxor kan ge dem det. Däremot är "trygghet" något som Ambjörnsson ska återkomma till i sin beskrivning av BF-kvinnorna. Efter att ha deltagit i en utflykt tillsammans med BF beskriver Ambjörnsson hur stämningen varit i klassen:

I efterhand skulle jag beskriva stämningen denna dag som en av de mer vänliga, avslappnade och mjuka jag varit med om i BF-klassen. Inga ilska utbrott eller frustrerade suckar kantar samvaron och jag upplevde att de flesta kände sig trygga, avslappnade och glada. S. 88

Den här dagen skiljer sig i Ambjörnssons beskrivning från andra dagar som hon spenderat i BF-klassen. Skillnaden ligger i att stämningen är "mer vänlig", "avslappnad" och "mjuk". Ambjörnsson upplever att de flesta i klassen den här dagen känner sig trygga, och eftersom det är en dag som enligt Ambjörnsson sticker ut och är olika andra dagar med BF-klassen öppnar det för en tolkning av att denna trygghet inte är något som Ambjörnsson menar att BF-klassen i vanliga fall känner. I vanliga fall, enligt Ambjörnssons beskrivning, tycks eleverna i BF-klassen snarare vara otrygga, spända och arga. Detta problematiseras dock av BF-kvinnornas egna berättelser. Även om Ambjörnsson inte ställer några frågor som berör dessa omdömen, kommer hon vid några tillfällen in på en diskussion där BF-kvinnorna själva får tala om sin position utifrån en jämförelse med kvinnorna i S-klassen:

'Tjejerna i Natur och Samhälle är *finare* kan man säga. De går liksom med sina små dräkter i skolan. De är lite fina i kanten, lite mer strikta. De sitter typ inte i korridoren och skriker >bajskorv<, utan kanske fint på caféer istället. Släpper typ inte loss. De kanske tar >ett glas *viin* med lite vatten till< [snipigt, fisförmänt tonfall]. Du fattar va?' kommenterar hon menande åt mitt håll. 'Men de har väl fått den uppfostran, deras föräldrar är väl lite finare. Vi är mer vardagliga arbetare!' 'Vadå, menar du?' undrar jag. 'Att ni skulle vara mer er själva eller vadå?' Jenny funderar en stund. 'Ja, kanske mer så. Mer äkta och så. Eller liksom inte så satans tillgjorda. Man är den man är, liksom.' s. 55-56

Huruvida trygghet är något som saknas hos kvinnorna i BF kommer inte upp i det här samtalet, trots att det alltså är något som är närvarande både i SP-kvinnornas och i Ambjörnssons förståelse av BF-kvinnornas verklighet. Tvärtom leds samtalet i det här citatet

in på ”naturlighet”; kvinnan kallar sig och sin grupp för ”mer vardagliga arbetare” och Ambjörnsson tolkar det som att de är ”mer sig själva”. Efter att ha funderat en stund säger kvinnan att kanske är det så det är, att de är mer ”äkta och så”. Det är en tolkning som inte är alldeles enkel att passa in med bilden av den otrygga BF-kvinnan som söker uppmärksamhet. Två saker aktualiseras i citatet. Det första är hur kvinnan, i sin diskussion kring vad som skiljer henne från kvinnorna i S-klassen, självmant lyfter sin position som en central olikhet; hon är arbetare, S-kvinnornas bakgrund räknas som ”finare”. I Ambjörnssons empiri finns flera exempel på att kvinnorna i BF lyft sin position när de förklarar vad som är skillnaden mellan dem och kvinnorna i S-klassen:

’Det är liksom bara att kolla in gångstilen’ säger hon. ’De som går bra program har ofta så här >bra-självförtroende-gångstil<. De är typ *förnäma*. Går rakare i ryggen och kollar snett på såna som går BF. De har kanske bättre klädstil. Det verkar som om de har mer pengar.’

I stort skrev eleverna i [BF] under på uppdelningen i mer eller mindre studiemotiverade elever, där de som gick de Samhälls- och Naturvetenskapliga programmen betraktades som ’finare’, rikare, med mer status och självförtroende. (S. 55)

Klass, således, är närvarande i BF-kvinnornas berättelser om skillnaden mellan dem och kvinnorna i S-klassen. Också en medvetenhet om vad som räknas som stil; kanske har S-kvinnorna ”bättre” klädstil, resonerar en av informanterna. Men känslor av otrygghet eller oro som Ambjörnsson och kvinnor i S-klassen tillskriver BF-kvinnorna kommer inte upp i samtalen – BF-kvinnorna själva talar i termer av styrka:

För medan BF-tjejerna visserligen förklarade sig vara mer äkta än de fisförnäma S-tjejerna, var de samtidigt fullständigt på det klara med att deras beteenden inte alltid var allmänt uppskattade. ’Vi hörs mer och skriker och så’, säger Lotta uppriktigt när jag frågar. ’Men jag tycker att det är starkt att stå för att man går BF’, fortsätter hon. ’För det är så mycket skitsnack om oss’. S. 56

Att det ”snackas skit” om kvinnorna i BF är något som Ambjörnsson får bekräftat i intervjuer med kvinnor ur S-klassen. De räknas som avvikande och omogna, de antas ha stora problem i hemmet och de beskylls för att vara ”horor” (exempelvis s. 184). Att kvinnorna i BF bedöms som ouppfostrade och omogna och att detta kopplas till föreställningar om klass visar Ambjörnsson med flera exempel i sin bok (exempelvis s. 205). Däremot ställer Ambjörnsson inga frågor kring detta till kvinnorna i BF; hur dessa kvinnor förhåller sig till diskursen om deras avvikande underklassposition diskuteras inte. Vad det innebär för arbetarklasskvinnorna i Ambjörnssons text att ständigt tillskrivas en avvikande femininitet är en fråga som överhuvudtaget aldrig ställs; inga svar ges på hur man konstruerar kön utanför den hegemoniska femininitet som så tydligt utgår från föreställningar om klass, och, som vi ska se, etnicitet – och sexualitet.

Sexualitet och klass

Redan i ett av de första samtalen som Ambjörnsson för med en kvinna ur S-klassen framkommer det att en av skillnaderna mellan S-kvinnorna och kvinnorna i BF är att de

sistnämnda ”blir med barn” (under gymnasietiden) i mycket högre utsträckning än kvinnor i S-klassen. Förklaringen till detta sägs vara att S-kvinnorna är mer ”mogna” än kvinnorna i BF; att bli gravid eller ha oskyddat sex, eller ”för mycket” sex, ses som omoget och typiskt för kvinnorna i BF. Och i sin allra första beskrivning av BF-klassens kvinnor konstaterar Ambjörnsson att de utstrålar en ”sexuell tillgänglighet”. Exakt vad i deras utseende eller beteende det är som gör att Ambjörnsson kan se denna utstrålning blir aldrig klargjort. Däremot berättar Ambjörnsson att kvinnorna i BF-klassen är mycket mer sexuellt erfarna än kvinnorna i S-klassen (s. 117).

Kopplingen mellan sex och mognad är något som Ambjörnsson kan sätta fingret på i samtalen med informanterna; att vara oskuld eller inte lyckas ha ett (heterosexuellt) förhållande en längre tid anses i kvinnornas berättelser vara ett tecken på omognad (s. 116). Ändå ses kvinnorna i BF-klassen som omogna av kvinnorna i S-klassen och detta på grund av att de antas ha en *alltför* bred sexuell erfarenhet. Här lyckas Ambjörnsson visa hur kravet på sexuell ”lagomhet” – att varken vara för oerfaren eller för erfaren – utgör en ständig balansakt för de unga kvinnorna i studien; åtminstone för kvinnorna i S-klassen. Kvinnorna i BF opponerar sig nämligen mot detta krav i Ambjörnssons text (s. 120). De inte bara utstrålar en sexuell tillgänglighet, som Ambjörnsson med sin skarpa etnografiska blick kunde konstatera bara efter att ha tittat på BF-kvinnornas uppförande och utseende som hastigast; de är också enligt Ambjörnsson

långt mer beivrade när det exempelvis gällde analsex, oralsex, abort och sexuella trakasserier än tjejerna i S-klassen. (s. 320, not 47)

Fler kvinnor i BF än i S-klassen har fast pojkvän, och de diskuterar ”ständigt” förlovningsplaner, bröllopsdrömmar och pojkvänner (s. 126). Samtidigt som Ambjörnsson tolkar BF-kvinnornas utseende och beteende som att de gör motstånd mot balansakten att å ena sidan inte verka omogen (alltså sexuellt oerfaren) och å andra sidan inte framstå som alltför erfaren (alltså alltför tillgänglig), tolkar Ambjörnsson det faktum att fler kvinnor i BF-klassen har pojkvän som ett sätt för dessa kvinnor att freda sig mot föreställningen om att de, bara därför att de är arbetarklasskvinnor, är mer sexuellt tillgängliga (s. 125). Så finns det också exempel i Ambjörnssons text på hur kvinnorna i BF ständigt påminns om hur centralt respektabilitet är:

I en intervju förklarar Anette i BF-klassen för mig att hon ständigt är medveten om vad de kläder hon bär sänder för signaler till andra människor. Hon berättar hur hon, häromdagen på en släktsammankomst, hade klätt upp sig i rosa kavaj och en klänning som visade benen. På grund av hennes kläder hade några på kalaset, som hon säger, kollat snett på henne och kallat henne hora. Jag undrar om de verkligen sagt hora högt till henne. ’Nej, inte direkt’, förklarar hon. ’Men man vet ju vad de tänker. Och då kände jag att jag inte trivdes i det jag hade på mig.’ Hon tittar mot fönstret och fortsätter: ’Det är skillnad om man har pojkvän. Då klär man inte upp sig så mycket i skolan. Man har ändå sin kille. Man är liksom mer självsäker. Man bryr sig inte om vad alla andra tycker.’ S. 125

Att kvinnorna i BF skulle vara omedvetna om den hegemoniska feminitetens påbud stämmer alltså inte med deras egna berättelser; de är medvetna om hur de betraktas, om hur de ser ut i betraktarens ögon. Däremot artikulerar enligt Ambjörnsson kvinnorna i BF motstånd mot kravet på att vara ”lagom” – genom att helt enkelt inte bete sig på ett sätt som uppfattas som ”lagom”.

Det är ingen slump att det förväntade och önskade beteendet hittills exemplifierats med tjejer ur S-klassen. Medan tjejerna i BF-klassen visserligen skrev under på ordningens existens var det [...] sällan som de själva betedde sig i enlighet med den. S. 120

I Ambjörnssons text framskyntar hos BF-kvinnorna två förhållningssätt till den heteronormativa balansakt som S-kvinnorna i texten lyckas manövrera. Å ena sidan gör de motstånd:

Att hålla sig ett steg bakom, att fnissa istället för att flabba högt, att prata i samtalston istället för att skrika, var något de alla var medvetna om upplevdes som mer attraktivt och önskvärt. Däremot förhöll de sig ofta kallsinniga till denna sortens uppträdande, med motiveringen att det enbart var fegisar och falskspelare som inte släppte loss. S. 120

Å andra sidan är de ”ständigt” upptagna med att tala om sina heterosexuella förhållanden, och de ger också uttryck för att ett sådant förhållande skänker självsäkerhet. I Ambjörnssons text är kvinnorna i BF-klassen således inte bara mer erfarna (av sex i allmänhet och av ” analsex, oralsex, abort och sexuella trakasserier”), de utstrålar en sexuell tillgänglighet och de är ”ständigt” upptagna med att tala om sina heterosexuella relationer. När Ambjörnsson tar upp den mycket aktuella debatten kring sexualiserat språk i skolan förstärks bilden av dessa kvinnors förhållningssätt till den heteronormativa hegemoniska feminiteten. Begreppet ”hora” anses av kvinnor i båda grupperna vara det ”värsta ordet”, den mest stigmatiserande benämningen för en kvinna (s. 187). I ett samtal med två kvinnor ur BF-klassen säger en av dem så här om att bli kallad hora:

Lollo: Hora är det värsta ordet som tar på tjejer. Det skriker man om man verkligen vill såra. Man skulle kunna vara oskuld, men man tar åt sig ändå. Liksom, vadå? Är det *så* folk ser mig? S. 187

Ambjörnsson diskuterar den offentliga debatten kring det sexualiserade språket i skolan, en debatt som förts i media och av feministiska organisationer och som fått gehör av en grupp elever på den aktuella gymnasieskolan. De har startat en jämställdhetsgrupp och arbetar med att uppmärksamma och försöka stävja förekomsten av begrepp som hora och fitta i skolan (s. 186). Den upprördhet och det motstånd som det sexualiserade språket väcker hos debattörer, politiker och skolaktivister finner dock inget starkt stöd bland kvinnorna i BF-klassen. Där är det inte alldeles ovanligt att kvinnorna kallar varandra hora eller slampa – fast inte för att såra:

Det var till exempel inte helt sällan som tjejerna i BF-klassen kallade varandra hora eller slampa. Ofta fanns en underton av skämsamhet, närapå intimitet, och sällan verkade någon ta speciellt illa upp. Petra hävdar bestämt att hon blir kallad hora varje dag. Antingen av sin bästis eller av andra tjejkompisar. ’Jag fattar typ inte att folk bryr sig. Att alla tjejer blir så himla upprörda’, kommenterar hon. ’Sånt säger man ju hela tiden till sina kompisar och så. Man tar väl åt sig om man är en hora.’ (s. 196)

Det är ingen entydig tolkning av benämningen hora som de olika kvinnorna i BF gör. Lollo tycker att det är ”det värsta ordet”. Petra säger det ”hela tiden till sina kompisar och så”. Om man *är* en hora tar man kanske åt sig, resonerar Petra i BF-klassen. Själv är hon ingen hora; hon skulle heller inte ta åt sig om någon skulle sätta den etiketten på henne (s. 197). Hon har liten eller ingen förståelse för att andra kvinnor upprörs över användningen av ordet hora. Föreställningen om att kvinnorna i BF är *alltför* sexuellt tillgängliga, vilket tidigare föreslagits i Ambjörnssons text när hon utifrån sin forskarposition hävdar att de, till skillnad från S-kvinnorna, utstrålar just en sådan tillgänglighet – en beskrivning som senare återkommit i samtalen med S-kvinnorna – tycks alltså inte få någon uppbackning i BF-kvinnornas egna berättelser. Själva ser de sig inte som horor; oavsett om de ställer upp på om det är ”det värsta ordet” eller om det tappat all betydelse för att det används i vänskapliga och skämtsamma sammanhang. Ambjörnsson frågar aldrig BF-kvinnorna vad de tycker om att refereras till som utstrålades en sexuell tillgänglighet eller omogna barnaföderskor. Däremot drar Ambjörnsson slutsatsen att BF-kvinnorna, genom att

Snarare än att värja sig från den skamliga hora-stämpeln väljer de båda tjejerna att praktiskt taget iscensätta alla de föreställningar om dem som andra har. Genom att överdriva det uppenbarligen skamfyllda (i att betraktas som okvinnligt överdriven, sexuell, slampig), genom att vägra dölja sig och känna skam där man uppenbarligen borde, provocerar de sin publik, samtidigt som de delvis urvattnar och tar udden av skammen. Att vara först med att nämna det skamliga onämnbbara, och att göra det värre än alla andra, öppnar alltså, som vi kan se, möjligheten att manifesteras sin egen handlingsförmåga och delvis styra händelseförloppet. På så sätt har de både intagit stigmat och samtidigt sökt förskjuta dess betydelse. Istället för att bli benämnd, blir man själv en benämndare. Istället för att bli ett skamfylld offer, blir man en skamlös aktör. Deras svar ser alltså ut som det gör för att det struktureras av en skammens logik... (s. 213)

I Ambjörnssons analys finns två poänger som är intressanta. För det första menar hon att kvinnorna i BF-klassen inte bara iscensätter ”alla de föreställningar om dem som andra har”; de *överdriver* det som ”uppenbarligen” betraktas som skamfylld eftersom de agerar på ett sätt som förstås som att man är ”okvinnligt överdriven, sexuell, slampig”. Detta leder till, för det andra, att de ”tar udden av skammen” och blir till aktiva subjekt; de är först med att nämna det ”skamliga onämnbbara” och det gör det också på ett sätt som är *värre än alla andras*. Så blir dessa kvinnor skamlösa aktörer, värre än alla andra, okvinnliga, sexuella, slampiga; det är, enligt Ambjörnsson, ett sätt att försöka förskjuta stigmats betydelse genom att inta det och på så vis undvika offerpositionen. Hon poängterar att detta är en strategi som är ”synnerligen situationsbunden” (s. 213); utanför den egna gruppen kommer den med största säkerhet att tas som bevis för att BF-kvinnorna verkligen är smutsiga, lössläppta och amoraliska - helt i linje med den traditionella representationen av arbetarklasskvinnor.

I texten representeras BF-kvinnornas strategi som en motståndsstrategi. Det BF-kvinnorna gör är att bli allt det som de beskylls för att vara. När hon efter sitt första möte med BF-klassen kan konstatera att de utstrålar en sexuell tillgänglighet betyder det, i Ambjörnssons tolkning,

att det är för att de *verkligen utstrålar* en sexuell tillgänglighet, att de till viss del är mera sexuellt tillgängliga. Ambjörnsson ser inte på kvinnorna genom ett historiskt diskursivt nät av maktordningar där arbetarklasskvinnor representeras som mera sexuellt tillgängliga och deras sexualitet som avvikande; hon ser, enligt den tolkning hon presenterar för läsaren, *verkligheten*. I den verkligheten är BF-kvinnorna verkligen mer sexuellt tillgängliga, ”slampiga”, och de praktiserar just den typ av sex som räknas som avvikande; de blir med barn mycket tidigare än alla andra, de har analsex och oralsex, de gör abort, de har erfarenheter av sexuella trakasserier. I syfte att göra motstånd, men likväl; kvinnorna i BF-klassen är allt och gör allt de tillskrivs. När Ambjörnsson tyckt sig se en sexuell tillgänglighet utstrålas från BF-kvinnornas kroppar och beteenden har hon inte, enligt sig själv, tolkat och tillskrivit dessa kvinnor känslor, uttryck och åsikter inom ramen för en traditionell representation av arbetarklasskvinnor, hon har funnit en (misslyckad) motståndsstrategi som får som konsekvens att de strukturer som var tänkta att förskjutas istället reproduceras. Möjligen är det detta som gör att Ambjörnsson inte finner det nödvändigt att tala med BF-kvinnorna om hur de ser på att betraktas som okvinnliga och slampiga, vad de har för åsikter om att konstrueras som den motpol mot vilken S-kvinnorna delvis skapar sin femininitet.

Jag menar att det centrala i Ambjörnssons text är hur hon hanterar de berättelser och beskrivningar hennes empiri förmedlar. Hon vet att kvinnorna i BF-klassen har mer sex (debuterar sexuellt tidigare och är mer sexuellt erfarna) än kvinnorna i S-klassen. Det är en kunskap som är viktig och intressant att analysera. Men det är också en vetskap som riskerar att förstärka diskursen om den avvikande arbetarklasskvinnan om den inte nyanseras. Det är genom att medvetet välja att lyfta bort heterogeniteten och framställa gruppen som monolitisk, som arbetarklasskvinnor historiskt sett kunnat konstrueras som patologiska och (sexuellt) avvikande. Genom att inte höra BF-kvinnornas egna berättelser om sina erfarenheter av sexualitet får Ambjörnsson ett svårt forskningsetiskt problem på halsen; för det är, menar jag, en etiskt och metodologiskt delikat fråga att låta grupper i överordnade positioner beskriva och definiera grupper i underordnade positioner, så som Ambjörnsson gör i sin text. Och samma sak kan delvis sägas om nästa tema – etnicitet – där den minst sagt heterogena gruppen ”invandrare” hamnar i blickfånget – utan att få möjlighet att själva kommentera sin position.

De tysta andra

Ett av de första namnen som Ambjörnsson lär sig på kvinnorna i BF-klassen är Samiras. Hon sticker i Ambjörnssons ögon ut bland de andra, med sin ”utländska härkomst och sjalbeklädda

huvud” (s. 53). Resten av kvinnorna i klassen framstår för Ambjörnsson som en ”homogen” grupp tonåriga kvinnor

i sina svarta tajta byxor, långa hår, och bestämda uppsyner. Alla utom en. Hon heter Samira och är en av de första jag lär mig namnet på. Eftersom både hennes namn och utseende skiljer sig från de andra elevernas är det lättare att komma ihåg. Samira står aningen bortanför de andra, med blicken riktad ut genom fönstret. Lite hukande, som dölde hon något. Hennes huvud täcks av ett vitt tygstycke och hennes ögon letar sig bort, som för att undvika kontakt och konfrontation. Annars är det inte mycket som skiljer henne från de andra tjejerna. Kläderna påminner om de andras, skorna och, när hon väl visar det, hårsvallet. Det är just blicken som skiljer sig, den ensamma, undvikande. Och så sjalen, förstås. S. 239

I det här citatet läser Ambjörnsson Samiras kropp på samma sätt som hon tidigare läst Veronicas kropp. Det är en läsning som förmedlar en bild av Samira som stämmer väl överens med den diskursiva framställning av den förtryckta invandrarkvinnan som Ambjörnsson senare kommer att diskutera – samma bild som BF-kvinnorna målar av Samira och andra invandrarkvinnor i sina samtal med Ambjörnsson. Samiras ögon letar sig bort ”som för att undvika kontakt och konfrontation” och hon hukar, ”som dölde hon något”. Ambjörnssons hög-skarpa etnografiska blick avslöjar, bara genom att titta på Samira som står utanför ett klassrum tillsammans med klasskamrater och väntar på att läraren ska komma, hur Samira försöker undvika kontakt och konfrontation, hur hon böjer sig som för att dölja något. Det är en målande beskrivning av ett utanförskap Ambjörnsson delar med sig av till läsaren. Utanförskapet fortsätter in i klassrummet, där Ambjörnsson ser Samira sitta med sjalen som en ”ensamhetens gloria” runt huvudet (s. 240). Samira är den enda som inte deltar i klassens diskussioner. Hon är ”helt tyst, utanför gruppen”. Hon är så försynt att hon ”närmast smälte in i väggen” (s. 241). Samira är, i Ambjörnssons berättelse, helt igenom annan. Andra kvinnor i klassen visar öppen antipati; någon vägrar vara i samma lag på gympan som Samira – hon förstör stämningen genom att inte delta i klassen på samma sätt som de andra (s. 241). Ambjörnsson konstaterar att kvinnorna i klassen som inte uppskattar Samira ofta förklarar sin inställning med att hänvisa till Samiras ”avvikande etniska tillhörighet” (s. 241). Så är de exempelvis övertygade om att hennes pojkvän slår henne. De gör sånt i ”sådana” länder, säger en av kvinnorna till Ambjörnsson:

Anette, som inte gör någon hemlighet av sin negativa inställning till invandrare, förklarar: ’Men de är helt annorlunda. Jag gillar inte sånt folk. De bara är så.’ S. 241

Anette har sett samma sak som Ambjörnsson: Samira är helt annorlunda. Anette tycker inte om det. Ambjörnsson väljer att inte närmare diskutera Anettes inställning med Anette själv, istället låter hon henne enkelt konstatera att hon ”hatar” sådana som inte ”gör” något för ”gruppen”, som Samira, som förstör klasstämningen genom sin frånvaro. Hur Anettes vänner i klassen ser på hennes inställning till Samira framkommer inte i texten; varken hennes etniskt svenska klasskamrater eller de elever i BF-klassen som är har utländsk bakgrund får kommentera Anettes ståndpunkt. Men hur ser då Samira på sin roll i klassen? Och vad tycker

Samira om de andra kvinnornas kommentarer – hur förhåller sig Samira till att vara så illa omtyckt att en av kvinnorna i klassen vägrar spela i samma lag som henne på gymnastiken?

Samira själv rycker en aning på axlarna när jag frågar. Hon förklarar att hon inte har så mycket gemensamt med de andra i klassen. Som muslim kan hon inte gå på disco som de andra tjejerna. Dessutom är hon något år äldre än de andra, vilket kanske också spelar in, funderar hon. Hennes höga frånvaro på lektionerna har en given förklaring. För att hjälpa till med ekonomin där hemma jobbar hon nämligen extra, tre gånger om dagen. Tidigt på morgonen, på eftermiddagen och på kvällen arbetar hon som städerska på ett företag. [...] Det verkar inte som om någon i klassen har fördomar mot såna med utländsk bakgrund, säger hon bestämt. Kanske är det bara hon själv som har svårt att få kompisar. (S. 241-242)

Samira talar inte mer i texten. Hur en kvinna som är märkt som så ”annan” skapar identitet är en fråga som Ambjörnsson överhuvudtaget inte närmar sig. Det Ambjörnsson gör är i själva verket att hamna i samma utgångsläge som de vita kvinnor, vars erfarenheter av att vara vita aktualiseras först när de hamnar i ”ett mer etniskt blandat sammanhang”:

Att vara svensk framstod i det närmaste liktydigt med att vara vit, och vithet var i sig ett tecken på att man var svensk. Dessutom synliggörs det tolkningsföreträde en majoritetsposition får när den framstår som tämligen orubbad. Annikas erfarenhet av att vara vit aktualiseras först i det att hon hamnar i ett mer etniskt blandat sammanhang. Däremot är det inte sin egen vithet hon då blir medveten om. Snarare är det invandrarna som kommenteras och sticker ut. Vitheten (och även svenskheten får vi förmoda) kommer därigenom att bli en avsaknad av färg, snarare än en färg i sig. S. 244

Ambjörnsson kommenterar inte det faktum att detta resonemang går att överföra på hennes text: vithet blir en relevant omständighet först när hon presenterar den avvikande Samira; en kvinna som överhuvudtaget inte kommer till tals varken förr eller senare i texten. Innan Samira introduceras nämns icke-vithet bara som i förbifarten, som exempelvis när Ambjörnsson kan berätta att kvinnor ur både BF- och S-klassen plockar sina pojkvänners ögonbryn för att de ska se mindre ”turkiga” ut (s. 148). Men ingenstans får de som står i centrum för dessa representationer komma till tals, och inte heller närmar sig Ambjörnsson frågan om hur, i vilken ideologisk kontext, begreppet ”turkighet” kan skapas och bli betydelsefullt.

I samtalen med kvinnorna ur såväl BF- som S-klassen förekommer flera exempel på hur ”invandrare” betraktas. Stereotypa, fördomsfulla, rasistiska kommentarer fålls av flera kvinnor när de samtalar med Ambjörnsson på temat ”de andra”. När en kvinna ur S-klassen ska förklara varför hon inte använder ord som hon förklarar hon att hon hellre skulle ”gå hem och dö än skrika *hora* [härmar ’invandraraccent’] i korridoren.” (s. 203) Det är inte ens artigt underförstått: att skrika ”hora” i korridoren gör man bara inte om man är kvinna i S-klassen - det är invandrare som gör det. Och ”invandrarna” i S-kvinnornas berättelse kopplas gång på gång samman med ”underklass” (s. 203). Som vi tidigare har sett är det också kvinnor i BF-klassen som använder ordet hora; de är inte nödvändigtvis ”invandrare”, men de är arbetarklass, i S-kvinnornas berättelser kodade som ”kickers”:

’Jamen alltså, håll i näsan, typ ofta invandrare, savannlinne och H&M-byxor. Inga märkeskläder, och mycket såhär uringat.’ S. 247

”Kickers” är ett begrepp som Ambjörnsson diskuterar utförligt. Genom att beskriva en ”kicker” kan kvinnorna i S-klassen, representerade som och också själva av uppfattningen att de är mera ”toleranta”, ge uttryck för nedlåtande kommentarer och mer eller mindre öppet förakt, utan att kunna beskyllas för att vara rasister eller intoleranta (s. 246, 249). Ambjörnsson lyckas visa hur dessa kvinnor under lektionstid kan förespråka en ”flyktingvänlig linje” (s. 245) för att sedan, under matrasten, deklarerar att de aldrig skulle kunna bli tillsammans med en ”kicker”. När Ambjörnsson ber kvinnorna peka ut en ”kicker”, är det den unge svarte mannen som jobbar i skolköket som får stå som exempel (s. 247). I S-kvinnornas berättelse är det i BF-klassen man hittar ”kickers” (s. 248). Ambjörnsson säger att det är ett flytande begrepp; inte många vill identifiera sig som ”kicker”. Ändå finns det de som

definitivt, om än delvis generade, [skulle] erkänna sig vara en sorts kickers. Andra, som utifrån riskerade att bli beskrivna som sådana, skulle däremot slå ifrån sig. Återigen andra skulle förklara att folk gärna beskrev dem som kickers, men att de egentligen inte alls var sådana. S. 198

Det finns ingen i Ambjörnssons text som pratar om gruppen ”kickers” utifrån någon annan position än den S-kvinnorna intar. De som eventuellt skulle gå med på att identifiera sig som ”kickers” får aldrig komma till tals; inte heller hörs några röster som slår ifrån sig och förnekar att de är ”kickers”, fast andra kanske kategoriserar dem så. Men det Ambjörnsson gör när hon diskuterar hur begreppet används är att visa på kopplingen mellan ”invandrare” och ”underklass”. I BF-klassen har fem av tjugotalet elever annan etnisk bakgrund än svensk:

Att exemplet med Samira tagits från [BF] är ingen slump. Det var i BF-klassen som de flesta direkta möten mellan elever med olika etnisk bakgrund skedde. Av klassens tjugotal elever var det, förutom Samira, fyra killar som var födda och delvis uppväxta i ett utomeuropeiskt land. Detta innebar att de svenskfödda tjejerna i klassen dagligen umgicks i etniskt blandade sammanhang. Flera av dem hade även haft förhållanden eller flirtat med invandrarkillar. Det var också bland BF-tjejerna som jag upplevde det vidaste spektret av åsikter om ’invandrare’. Medan Lollo förklarade att hon hellre umgicks med såna från andra länder, för att ’de är mer som jag’, var Anette noga med [att] deklarerar att hon minsann hade en ’svensk’ pojkvän.⁷⁸ S. 243

Att åsikter, luftade bland vänner eller i samtal med Ambjörnsson, och praktik inte alltid behövde mötas visar Ambjörnsson när en av kvinnorna i BF-klassen först säger att hon definitivt inte ”vill bli ihop med en ’ohygienisk, utländsk mansgris’” – hon säger att hon hatar utländska killar – ”för att, några månader senare, ändå bli ihop med en kille från Mellanöstern” (s. 254). I BF-klassen har också en av kvinnorna under en längre tid ett förhållande med en man med afrikanskt ursprung. Ändå konstaterar Ambjörnsson att det bland både BF-klassens och S-klassens kvinnor inte alltför sällan förekommer att man uttalar sig rasistiskt. Invandrarkvinnor beskrivs på två sätt: antingen som bråkstakar som försöker vara tuffa, eller som viljelösa offer som troligtvis blir misshandlade av sina män – för så gör

---

⁷⁸ I fotnot nr. 79 informerar Ambjörnsson om att BF-klassens sammansättning ändrades något under året, men att andelen invandrare konstant låg på ca 25 – 30 %. S. 327

man i ”sådana länder” (s. 240, 241). Invandrarmän beskrivs av kvinnor i båda klasser som kvinnoförtryckande och/eller ”slemmiga”; ser ens pojkvän ”turkig” ut (i det här fallet alltför hårig) räknas det dessutom som något som kräver exempelvis noppning av ögonbryn (s. 253, 148). Ambjörnsson tolkar allt detta som att föreställningar om etnicitet

spelar en central roll inte enbart för tjejernas skapande av sig själva som vita svenskar utan även som just tjejer. Alltså: hur upprätthållandet och förkroppsligandet av en specifik femininitet är ouplösligen avhängig föreställningen om invandrare. S. 264

Vad Ambjörnsson gör här är att dra slutsatsen att föreställningar om etnicitet är alldeles avgörande för konstruktionen av hegemonisk femininitet. Det Ambjörnsson väljer att inte göra är att placera in detta resonemang i ett sammanhang; hon låter helt enkelt bli att kontextualisera. I en passage nämner hon att det finns en ”mediebild” av invandrarmannen som kvinnoförtryckande (s. 251), men ingenstans kopplar Ambjörnsson dessa bilder till ideologi. Var föreställningarna om etnicitet kommer ifrån diskuteras således aldrig; strukturella angreppssätt uteblir och ramen för analysen blir osynlig. Vad ”turkighet” betyder och hur det kan konstrueras som begrepp blir aldrig belyst i termer av struktur, ideologi eller makt.

Men det kanske allra största problemet i Ambjörnssons tolkningar av etnicitet är att hon aldrig låter ”de andra” komma till tals. Catherine Raissiguiers viktiga resonemang i sin artikel om konstruktionen av marginella identiteter lyser med sin frånvaro i Ambjörnssons text; Raissiguiers konstaterar där att samhällseliga diskurser och representationer inom ramen för en rasistisk ideologi får avgörande betydelse för hur femininitet som inte passar in i den hegemoniska vitheten konstrueras. I en sådan kontext är flera processer och mekanismer aktiva – och bland de mest centrala delarna i dessa finns utbyte och kommunikation; motdiskurser och helt andra berättelser, med andra utgångspunkter:

When mass culture is constructing such powerful representations of a certain group of people, when so much has already been said and written about 'them', the work of self-formation – the construction of a 'we' – becomes very tricky and difficult. [...] This work of self-definition necessitates a careful negotiation and recoding of the symbols of common sense ideas widely spread in mass culture. It also necessitates exchange and communication.⁷⁹

Ambjörnsson bortser helt från detta, och låter således inte Samira själv berätta om sitt ”uppror” där hon tillsammans med Selma, en ny klasskamrat från samma land som henne, börjar ta allt mer plats i klassen (s. 262). Förändringen Samira gör tillsammans med Selma förblir en berättelse som aldrig får höras i texten. När den tysta, hukande kvinnan vars kropp Ambjörnsson läser plötsligt blir en talför och tuff kvinna försvinner Ambjörnssons analys fullständigt; huruvida det är så att Samira verkligen ”förändrats” eller om det bara var så att Ambjörnssons läsning av hennes kropp mest var en spegling av hennes egna förståelser av

---

⁷⁹ Raissiguiers 1999 s. 84

(muslimska) invandrarkvinnor diskuteras inte. I Ambjörnssons berättelse, således, blir ”de andra” aldrig något annat än just ”andra”, och finns till i texten bara som motpoler och abstrakta kontraster mot vilka de kan ställas i relief mot de vita.

Klass(iska) representationer: Klass, sexualitet, etnicitet i *I en klass för sig* – en avslutande och sammanfattande diskussion

Kvinnorna i studien växer fram som subjekt genom det nät av strukturer, maktrelationer och kapitalöverföringar som ger upphov till ramar för representationer och värden som i sin tur fastställer vad det innebär att vara en Vit arbetarklasskvinna. Det är därför belysande att rikta uppmärksamheten mot representationen, framställningen, som ett fält med sin egen påtagliga politiska realitet och sina egna effekter. De framställningar som kvinnorna positionsbestämde av var inte framställningar av verkligheten, utan av självständiga och paradigmatiske begreppsstrukturer skapade av andra människor med helt andra positioner, både i samhället och i sådana framställningar. Framställningarna av arbetarklasskvinnor (såväl historiska som samtida) har oftare uppkommit ur rädsla, begär och projektion än ur kunskap och förståelse.

Skeggs 1999 s. 254

Ingången till den analys som jag gjort av representationer av klassmärkta femininiteter i Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig* var det nästan uteslutande positiva, välkomnande mottagande den fick från såväl framträdande feministiska debattörer som representanter för olika myndigheter. Frågan jag ställde mig var hur en bok som utgår från föreställningen om att vi inte bara lever i ett patriarkalt samhälle där kvinnor är underordnade, utan som också hävdar att Sverige är ett rasistiskt klassamhälle, kan provocera så lite. Hur kommer det sig att företrädare för myndigheter, journalister på stora dagstidningar och feministiska debattörer alla kan finna en gemensam grund i en sådan utgångspunkt, som ju måste anses vara radikal i den meningen att den förskjuter föreställningen om Sverige som ett jämställt och demokratiskt land och öppnar upp för krav på genomgripande samhällsförändringar. För mig var det svårt att få ihop ekvationen; det gick helt enkelt inte att jämföra reaktionerna på Ambjörnssons bok med den förståelse av ideologi och maktordning som utgör den teoretiska utgångspunkt genom vilken världen för mig blir begriplig; en utgångspunkt som jag för övrigt delar med Fanny Ambjörnsson. Denna oförmåga att kunna tolka det övervägande positiva bemötandet av Ambjörnssons avhandling omvandlades efter att jag läst hennes text till en växande känsla av obehag inför textens framställningar. Trots en mängd intressanta iakttagelser och analyser, som är givande och viktiga, menar jag att Ambjörnsson har misslyckats med att göra just det som är nödvändigt; att ifrågasätta den politiska verklighet som upprätthåller och reproducerar de maktordningar hon försöker träffa med sina observationer och sin analys.

Det Ambjörnsson gör genom sin text är att skriva in sig i ett emancipatoriskt projekt; ett projekt som är politiskt, som visar hur genus aldrig kan förstås utan klass och etnicitet – ett projekt som handlar om att lyfta frågor om makt och maktutövning. Och hennes ansats är så oerhört viktig att man på allvar måste ifrågasätta det faktum att Ambjörnssons bok i princip är

den första i Sverige som på allvar vill studera hur klass, kön och etnicitet skapar intersektioner eller skärningspunkter som blir avgörande för hur unga kvinnor konstruerar identitet.⁸⁰ Som sådan är den ett mycket viktigt och i allra högsta grad relevant (och efterlängtad) bidrag, och den har också flera viktiga analytiska poänger. Men utan en diskussion kring hur föreställningar om klass, sexualitet och etnicitet hänger samman med ideologi och konkreta förhållanden i en struktur av maktordningar, fastnar Ambjörnssons fokus i beskrivningar av utseende, gångstil och beteenden. Och istället för att ta intryck av de postkolonialt inspirerade forskare som argumenterat för vikten av att förhålla sig till skillnad på ett sätt som inte skapar den, uppehåller sig Ambjörnsson vid skillnad så att kvinnorna i hennes text låses fast vid traditionella representationer av arbetarklasskvinnor; just sådana representationer som Beverly Skeggs, vars forskning Ambjörnsson hämtar inspiration hos, visat är en absolut central del för hur maktordningar reproduceras. När Ambjörnssons inledande möten med kvinnorna ur BF-klassen beskrivs, levereras så representationer som tydligt kan härledas till traditionella framställningar av hur ”andra” arbetarklasskvinnor är. De befästs med egenskaper och uttryck som framställer dem som burdusa, trångsynta, sexuellt tillgängliga (i högre utsträckning än vad medelklasskvinnor är och på ett sådant sätt att de konstrueras som sexuellt avvikande), otrygga, okänsliga, omedvetna.

I samtalen med kvinnorna tillåts den samhällsliga kontexten ibland skymta fram, men samhället är i allt för hög grad frånvarande i Ambjörnssons text. Inom fältet för cultural studies fästs stor vikt vid språket, och Ambjörnssons redogörelser för hur och om vad kvinnorna i studien talar om är oerhört relevanta ur det perspektivet – men tal måste kontextualiseras, det måste förstås i förhållande till strukturer, till hegemoniska ordningar och till ideologi. Vad Ambjörnsson gör när hon låter bli att kontextualisera, att knyta berättelser och tal till sådana strukturer, är att koppla bort det politiska, att avpolitisera den ”verklighet” hon söker beskriva och utmana. På så sätt blir analysen av beteenden, utseenden och uttryck uddlös; den riskerar att reducera klass och kön till en fråga om exteriör snarare än positioner och tillgångar av olika slag. Därmed går också kritiken mot de strukturer som skapar dominans och reproducerar underordning förlorad, och textens innehåll slutar vara provocerade. Och det är på det viset den kan omhuldas och hyllas, till och med av statliga institutioner. Nu måste ju inte en avhandling som analyserar klass, kön, etnicitet avfärdas eller mötas av motstånd för att vara utmanande. Men att Ambjörnssons avhandling blivit just

---

⁸⁰ 2004 publicerades också Jeanette Hägerströms avhandling *Vi och dom och alla dom andra på Komvux: etnicitet, genus och klass i samspel*, som problematiserar föreställningar om ”vi” och ”dom” och diskuterar sambanden mellan klass, genus och etnicitet.

hyllad menar jag är en riktig ingång för att kunna förstå vad det är Ambjörnsson förmedlar genom sin text.

Jag har i min analys argumenterat för att Ambjörnsson inte förmår lämna de traditionella framställningar av arbetarklasskvinnor som forskare inom ramen för cultural studies och i andra sammanhang – postkolonial kritik eller Bourdieu-inspirerad forskning kring klass och kön – hävdad är så centrala att förmå upplösa. Jag vill mena att det är Ambjörnssons etnografiska angreppssätt, att ”läsa” kroppar och tillskriva de som beskrivs som ”andra” egenskaper och uttryck, som gör att hon aldrig kan gå utanför dessa traditionella representationer av arbetarklasskvinnor. Hennes fokus på skillnad handlar i första hand inte om ideologi, makt och sociala relationer, utan om fixerade kulturella egenskaper. De som är bärare av ”annanheten” i texten tillåts inte själva berätta om hur det är att göras till avvikande och konstrueras som ”annan”. Ambjörnssons förhållningssätt kan därför, menar jag, jämföras med det som Edward W. Said och Stuart Hall kallar ”fetischering” av annanhet. Hall använder exemplet med ”Hottentott Venus” för att diskutera hur etnografer och antropologer kunnat uppehålla sig vid just läsning av kroppar och insamlande av ”bevis” för annanhet. I artikeln ”The Spectacle of the Other” beskriver han en karikatyr av en vit man som studerar ”Hottentott Venus” bakdel genom ett teleskop. Han kan titta hur länge som helst utan att bli sedd, konstaterar Hall, men påpekar att hur länge han än tittar, så är det bara hennes bakdel han får se.⁸¹ Så länge Ambjörnsson nöjer sig med att läsa kroppar utan att bry sig om att koppla dessa läsningar till diskursiva framställningar, och utan att låta de ”lästa” själva komma till tals, kan Ambjörnsson aldrig komma längre än till att *se* hur Veronica ”putar” med sina bröst på ett medvetet sätt, *höra* Anette tala nedsättande om invandrare och *gissa* sig till Samiras känslor inför ett föreställt utanförskap. Men hon kan aldrig komma förbi dessa värdeladdade tolkningar och få kvinnornas egna berättelser att representera deras verklighet.

Det innebär att en oerhört central del går förlorad; nämligen den som skulle kunna utgöra grund för förändring – motdiskurser av olika slag, berättelser om hur det är att konstruera identitet i ett sammanhang där man tillskrivs känslor och uttryck utan att tillåtas att självständigt skapa sitt subjekt. Den delen av texten som skulle kunna utmana och ifrågasätta försvinner med Ambjörnssons förhållningssätt. Det hennes avhandling visar allra tydligast, med alla sina representationer och tystnader, är det Chandra Talpade Mohanty och flera forskare med henne tidigare kunnat peka ut: att genusvetenskapen är ideologisk och rymmer förmågan att *både* utmana och upprätthålla.

---

⁸¹ Hall 1997b s. 269

Referenser

Alasuutari, Pertti: *Researching Culture – Qualitative Method and Cultural Studies* Sage Publications, London 1995

Ambjörnsson, Fanny: *I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* Ordfront förlag, Stockholm 2003

Barker, Chris: *Cultural Studies – Theory and Practice* Sage Publications, London 2000

Barker, Chris & Galasinski, Dariusz: *Cultural Studies and Discourse Analysis – A Dialogue on Language and Identity* Sage Publications, London 2001

Bergström, Göran & Boréus, Kristina: *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* Studentlitteratur, Lund 2000

Bhattacharyya, Gargi: ”Who fancies Pakis?” Pamela Bordes and the Problems of Exoticism in Multicultural Britain” i *Feminism and Cultural Studies* Shiach, Morag (ed) Oxford University Press, New York 1999

Bourdieu, Pierre: *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste* Routledge & Kegan Paul, London 1986

Davies, Karen & Esseveld, Johanna: *Kvalitativ kvinnoforskning* Arbetslivscentrum, Stockholm 1989

DeFrancisco, Victoria: “Gender, Power and Practice: Or, Putting Your Money (and Your Research) Where Your Mouth Is” i *Gender and Discourse* Wodak, Ruth (ed) Sage Publications, London 1997

de los Reyes, Paulina - Molina, Irene & Mulinari, Diana: ”Introduktion – Maktens (o)lika förklädnader” i *Maktens (o)lika förklädnader – Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige* de los Reyes, Paulina – Molina, Irene & Mulinari, Diana (red) Bokförlaget Atlas, Stockholm 2002

Drotner, Kristen & Rudberg, Monica (red): *Dobbeltblikk på det moderne: Unge kvinners hverdagsliv og kultur i Norden* Universitetsforlaget, Oslo 1993

Eagleton, Terry: *The Idea of Culture* Blackwell Manifestos, Victoria 2000

Foote, Stephanie: “Making Sport of Tonya – Class Performance and Social Punishment” i *Journal of Sport & Social Issues*, Vol. 27, no 1 2003

Foucault, Michel: *Power/Knowledge – Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* The Harvester Press Limited, Hertfordshire 1980

Fuery, Patrick & Mansfield, Nick: *Cultural Studies and Critical Theory* Oxford University Press, New York 2000

Gramsci, Antonio: *Selections from Political Writings 1910-1920* Laurence & Wishart Limited, London 1977

Gramsci, Antonio: *Selections from the Prison Notebooks* Laurence & Wishart Limited, London 1986

Hagström, Ylva – Martinsson, Lena – Mörck, Magnus & Petersson, Magdalena (red): *Porträtt utan ram – Kön och sexualitet bortom strukturalismen* Studentlitteratur, Lund 2000

Hall, Stuart: "Representation, meaning and language" i *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices* Hall, Stuart (ed) Sage Publications, London 1997

Hall, Stuart: "The Spectacle of the Other" i *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices* Hall, Stuart (ed) Sage Publications, London 1997b

Hirdman, Yvonne: "Genussystemet – teoretiska reflexioner kring kvinnors sociala underordning" i *Maktutredningens Rapport 23*, 1988

Hollows, Joanne: "Feminism, Cultural Studies, Popular Culture" i *Feminism, Femininity and Popular Culture* Hollows, Joanne (ed) Manchester University Press, Manchester 2000

hooks, bell: *Feminist Theory: From Margin to Center* South End Press, Boston 1984

hooks, bell: *Yearning – Race, Gender, and Cultural Politics* South End Press, Boston, 1990

hooks, bell: *Outlaw Culture – Resisting Representations* Routledge, New York 1994

Hägerström, Jeanette: *Vi och dom och alla dom andra på Komvux: Etnicitet, genus och klass i samspel* Lund Dissertations in Sociology 59, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund 2004

Kleven, Kari Vik: *Jentekultur som kykshetsbelte. Om kulturelle, samfunnsmessige og psykologiske endringer i unge jenters verden* Universitetsforlaget (diss), Oslo 1992

Lidchi, Henrietta: "The Poetics and the Politics of Exhibiting Other Cultures" i *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices* Hall, Stuart (ed) Sage Publications, London 1997

Lovejoy, Meg: "Disturbance in the Social Body – Differences in Body Image and Eating Problems among African American and White Women" i *Gender & Society* Vol. 15, no 2 2001

Lubelska, Cathy: "Chasing Shadows: Issues in Researching Feminist Social Histories of Women's Health" i *Re-presenting the Past: Women and History* Gallagher, Ann-Marie – Lubelska, Cathy & Ryan, Louise (ed) Pearson Education Limited, London 2001

Mohanty, Chandra Talpade: "Med västerländska ögon" i *Globaliseringens kulturer* Eriksson, Catharina - Eriksson Baaz, Maria & Thörn, Håkan (ed) Bokförlaget Nya Doxa, Nora 1999

Mulinari, Diana: ”Om det behövs blir vi uppkäftiga...” i *Maktens (o)lika förklädnader – Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige* de los Reyes, Paulina – Molina, Irene & Mulinari, Diana (red) Bokförlaget Atlas, Stockholm 2002

Mulinari, Diana - Sandell, Kerstin & Schömer, Eva: ”En antologi om mer än bara kvinnor och män” i *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus* Mulinari, Diana – Sandell, Kerstin & Schömer, Eva (red) Studentlitteratur, Lund 2003

Mulinari, Diana & Neergaard, Anders: *Den nya svenska arbetarklassen* Boréa Bokförlag, Umeå 2004

Munt, Sally R: ”Introduction” i *Cultural Studies and the Working Class* Munt, Sally R. (ed) Casell, London 2000

Nilsson, Jan-Olof & Pacheco, José F.: ”Cultural Studies i Lund/Malmö: Kultur/Konst/Medier” i *Kultur, teori, praxis – Kultursociologi i Lund* Pacheco, José F. (red) Research Report in Sociology, Department of Sociology, Lund University 2000:2, Lund 2000

Raissiguier, Catherine: ”The Construction of Marginal Identities – Working Class Girls of Algerian Descent in a French School” i *Feminism, Postmodernism, Development* Marchand, Marianne H. & Parpart, Jane L. (ed) Routledge, London 1999

Said, Edward W.: *Orientalism* Ordfront förlag, Stockholm [1978]2000

Said, Edward W.: ”Att representera den koloniserade: Antropologins interlokutörer” i *Postkoloniala texter* Landström, Catharina (red) Federativs, Stockholm 2001

Silverman, David: *Interpreting Qualitative Data – Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction* Sage Publications, London 1993

Skeggs, Beverly: *Att bli respektabel – Konstruktioner av klass och kön* Daidalos, Göteborg 1999

Spivak, Gayatri Chakravorty: *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics* Methuen, New York 1987

Spivak, Gayatri Chakravorty: *A Critique of Postcolonial Reason – Toward a History of the Vanishing Present* Harvard University Press, London 1999

Pressartiklar

Arena nr 6 2004: ”En rasism för sig”, recension av Paulina de los Reyes

Brus, organ för Ungdomsstyrelsen, nr 2 2004: ”Klass skapar horor och madonnor”, artikel av Annette Persson

Dagens Nyheter 040302: ”I huvudet på unga kvinnor”, recension av Nina Björk

Forskning & Framsteg nr 5 2004: ”Boktips”, recension av Henrik Höjer

Genus nr 2 2004: ”Hur blir man tjej?”, artikel av Manu Seppänen

LO-tidningen nr 11 2004: ”Svensk jämlikhet inget att skryta med”, recension av Maria-Pia Boëthius

Svenska Dagbladet 040429: ”Kaxa ger självrespekt men inte status”, artikel av Anna Lagerblad